

W
a
p
v
a
H
J
a
f
u

PEDAGOGSIKA
ARHIIVMUSEUM
FOND K39890

Narva ajalugu

TOIMETAJA
A. SOOM

TAANI-JA ORDUAEG

KIRJUTANUD
A. SÜVALEP

NARVAS, 1936

1. Narva linna ja linnuse tekkimine.

Juba vanast ajast läbistasid
Baltimaid kaubasteid, mille kaudu
Skandinaavia ja Gamaa kaupme-
hed pidasid ühendust idamata kaup-
meestega, nagu tõendavad rikkalikud
rahaltsiud meie maalt. Selles kauba-
vahetuses mängis Tallinn ühes Viru-
maa ranniku sadamatega vara-
kult, tähtsat osa. Vähestalt 12. sajand-
i kolmandast veerandist on kind-
laid ajaloolisi andmeid, et Gamaa
kaupmehed talvitasid testimaa
rannas, kust nad kevade tulekul
pöördusid uuesti Gamaale. Nõuvalt
pöördus see talvine kaubitsimine
ainult kohaliku turuga: tõenäoselt
otsisid kaupmehed võimalusi ka
talveteid mööda ostjaskonnaga
kokkupruutumiseks. Talvised kauba-
reisid ulatusid kahtlemata ka

üle Narva jõe Venemaale. Tuntud
Põhja-Laksa linnade ja Norgo-
di vahelise kaubandussuhtluse
ja prof. L. Goetz arvat Norgo-
roodi kroonikast välja lugedes,
et kaupmehed - varjasaadid kasu-
tanud esmakordselt 1301. aastal
maanteed talviseks sõiduks Nor-
gorodi. On aga põhjusi arvata, et
see teostus juba märksa varem. Nor-
gorodis nimelt kandis muiste see
linnaosa, kus asus kauba- ja
puatusid võrrad kaupmehed, ni-
metust Merovski või Merovski konets
(Merovi ots). Teda mainitakse kro-
nikas 1172, 1177. jne. aastatel. Vene
ajaloolase Karamsin'i arvates on
selle linnaosa nimetus tulenud
Narva või Narova nimetusest.
Kõnsumine nime ülekandmine
võis toimuda ainult tiheda ning
pideva läbikäimise teel, milline
võis olla vaid kaubanduslik.

Loomulik, et selle Venemaale
viiva kaubatee ääres mitmel pool
tekkis uusi asustusi, muu seas
ka Narva jõe vasakul kaldal,
kaubatee jõe ristlemise kohal.
Siia, allapoole praegust Narva
linna, tekkis Narva küla, mil-
le elanikkond peamiselt sissetule-
kut hankis kalastamisest kala-
rikkal jõe lisateenistust aga läbi
sõitvaid kaubavõididelt.

Juba testimas Taani võimu alla
 sattudes hakati vallutajate poolt
 kaubatud Tallinnast Narva jõe äär-
 de korraldama ja kindlustama.
 Külad Alutaaguses, eeskätt jõe äärist
 ülemineku kohtadel, seal kus va-
 rase maa või hilise külna tule-
 kul pidid olema käepärast parve-
 või paadimehed ja kus oli vaja
 õhkimiskohti, anti läänile erasikui-
 le, eeskätt kaupmestele, kes kauba-
 tu korraldamisest olid huvitatud.
 Samadel kaalutlustel anti lääni-
 le ka Narva küla, mis kuulus
 kuningale valduste hulka ning oli
 paisunud 8-adramaaliseks, Vigu-
 maa suurimale maaomanikule
 Dietrich v. Kiwchile¹. Et oma valdu-
 si laiendada Narva jõe parema
 kaldal arvel, ihtlasi aga ka lüna
 rooma-katoliku usuule tugipunkti
 Narva jõe lähel, selleks ehitas Ki-
 wel 1256. aastal rootslaste ja soom-
 laste toetusel linnuse Narva jõe
 paremale kaldale². See kutsus
 esile pikaldase sõja venelastega,
 kes tundsid oma õigusi olevat
 rikutud. Vahepeadega kestnud
 sõda lõppes 1270. aastal venelas-
 te võiduga. Selle tagajärjel Taa-
 ni vasallid olid sunnitud loo-
 kuma nõudlemast Narvagaust
 maaala³, ja teisele poole jõge jää-
 nud linnus hävis, kuid teida

üldse suudeti valmis ehitada ju-
ba 1268. a. ei leidu enam jälgi
kindlustisest Narva jõe kaldal.

Vahel ajal oli aga Tallinnast
Narva jõe äärde Bulgeva kauba-
te tähtsus koos Tallinna enese
kaubanduse suurenemisega veel-
gi kasvanud. 1259. a. võttis Tallinn
juba osa Novgorodiga kaubalepin-
gu sõlmimisest, nagu seda mär-
gib oma elumainitud tois prof.
Goetz. Ja 1269. a. venelastega sõl-
mitud kaubalepingus tännus-
tatakse maante kaubateena
ühisõiguslikuks veeveega, kuna
varemud kaubalepingud tund-
sid ja korraldasid ainult vee-
teed¹².

1275. a. puhkes Novgorodis suu-
tulikahju, mis puudutiste seas
tegi kohutavat hävitustööd. Ma-
ha põlesid viirtiloss, saksa kau-
baõu, 7 puust ja 6 kirist kirikut
viimaste seas ka saksa kirik¹³.
Kasutades seda asjaolu, et ka
kaubaõu maha põles, astusid
kokku Riia peapiiskopi Johan-
von Lune, Saaremaa piiskopi Her-
man v. Buschowden, Tartu piis-
kopi Friedrich v. Haseldorp, ordu-
meister Ernst von Rasenburg, Taa-
ni aschaldur Eylard von Oberg
ja Riia rae esindajad. Ühustati
pöörduda kõigi Baltimorel sõit-

vate kaupmeeste poole, et nad loobuksid ohtlikest sõitadest Venemaale. Väideti et Väina jõe mööda ülessoitjad kaupmehed pahatihti olvad sattunud leedulaste kätte, kes neid vangistanud, maha löönud ja paljaks riisunud. Selle läbi olvad leedulased läinud palju jõuka-
maks ja võivad nüüd võidelda riis-
tiusu vastu palju ägedamini kui
enne. Ka Novgorodis olla kaupmehile
sagedasti tehtud ülekohut. Koostada-
miseks koondunud maahärrad
tunnustasid üksmeelselt tarvili-
kuks, et kaubaturud Venemaalt
saaksid üle toodud Liivi- ja Eesti-
maale, paikadesse, mille valik ja
kindlaksmääramine jäägu kaup-
meeste eneste hooliks. Maahärrad
omalt poolt lubasid kaupmeeste
julgeoleku kindlustamise uutes
laokohtades, enda juale võtta¹⁴.
Nendele soovidele vastu tulles otsus-
tas Liivbek, hansalinnade pea, mit-
te enam külastada Venemaal kau-
baturgu ning 1272. a. nelipühist
kulati kaubavärsud Venemaale.
Ühenduses nende sündmustega laien-
dati liivbeklaste õigusi kaarditsemi-
se alal Tallinnas ja kogu Eestimaa¹⁵.
4. juulil 1277 mainitakse esma-
kordselt Narva linnust, mis nähta-
vasti oli rajatud mitte ammu
enne seda Narva jõe ja kaubatee

kindlustamiseks ning kaubandu-
se kontrollimiseks¹⁶. Linnas asus
ilalpool Narva küla, praeguse
Hermannini kindluse kohal. Et
ta kuulus Taani kuningale,
seepärast pidi ta kindlasti
olema rajatud maa-alale, mis
autsus viigaspool Kiweli valdusi¹⁷.

Hiisematel aegadel on ilm-
nenud, et kaubanduse kestel
kaubitsemise veelelastiga kan-
dus ikka Narva jõe kaldale.
Sellegipoolest on väga tõenäoline, et
ka nüüd, mil saksa kaupmees-
tele sõit Venemaale oli kula-
tud, veneelased aga ei soanda-
nud tulla testi sisemaale, mõ-
lemad otsisid kokkupunkteid
piiril, Narva jõel kui ka Roso-
nal ja Kullaküla jõel, mis ühen-
dasid Narva jõge Lugaaga.

See asiolu andis suure
tõuke Narva kasvamiseks. Tõenäoliselt
olid need Tallinna kaupmehed,
kes piiridäärse kaubanduse oma
kätte võtsid ja süa tarvilikud
hooned ehitasid, selleks Kiweli
maad soetades. Nii hästi Tallinn
kui ka Narva pole hiljem ku-
nagi kahtlunud tunnustamast,
et need just tallinlased olid,
kes Narva linna rajasid¹⁸. Et
Tallinna kaupmeestonnale kau-
bandamise võimalusi mureta-

guste linnade arvel suurendada, sel-
leks püüti juba varakult kasutada
kõiki võimalikke abinõusid. Kui
näit. 1287. a. Virumaa rannikul röö-
viti tihtjaks mõni liinibektlaste
randurhid kaubalaev ja röövitud
varanduse laialdamisest võtsid
osa pea kõik Alutaguse ranniku
vasallid, nende seas ka Narva kü-
la peremees Dietrich von Kiwel ja
isegi Lärkna kloostri munkad, kes
sõja kloostri laialdamises valdustes
elasid, siis tekkis Tallinna ja mere-
taguste linnade vahel tõsine konf-
likt, kuna Tallinn Jaani kunin-
ganna ja tema esindajate vahenda-
misest hoolimata ei tahtnud mi-
dagi ette võtta röövitud varaga
kaubitssemisele piiri panemiseks.
Tallinna ähvardati seetõttu isegi
Hansast väljakutmisega¹⁹. Konflikt
teravus ja kaassõjlaste rohkus
viivad isegi mõtlele, et terve see
röövmisharu vahel ei tarvitse-
mudki kanda juhuslikku ise-
loomu, vaid võis olla organisee-
ritud omamaa kaubanduskis-
kuste, uskätt Tallinna ja Narva
huvides.

1293. a. ehitand rootsi või-
mud Toome rannikule Viiburi
linnuse, mis Neva suudme kau-
da kulguva vene kaubanduse

tuatud määral oma kontrolli
 alla võttis ja sakslaste kaubit-
 semist seega ähvardas loostada.²¹
 See asjaolu omakorda tõstis Nar-
 va kaubate tähtsust 1294. aas-
 taks oli Narva juba kasvanud
 suureks kirikukülaks. Sel aas-
 tal tegi Dietrich von Kiewli
 poeg, kes nähtavasti sama rist-
 tustime kandis kui isaagi, uues-
 ti katet Narva jõe paremale
 kaldale isa poole rajatud lin-
 nust ules ehitada, mis aga see-
 korralki lühtus. Venelased tungi-
 sid üli jõe ja põletasid maha
 Kiewli, suure "kirikuküla" - Nar-
 via.²¹

Narva kaubate osatähtsuse
 kasvamine andis tõuget, et Tõhja-
 Saksa kaubalinnade Liivbekiga
 esotsas üksteise järele hakka-
 sid mõutama Taani kuningalt
 endale õigusi kaubasoituteks
 läbi testamaa Narva jõe kalda-
 le ja siit edasi Venemaale.²² Vi-
 liamaa linnade kaupmuskond
 ähvardas Tallinna kaupmeste-
 le tekitada siin tõsist konkue-
 rentsi, püüdis kasutada kunin-
 galt saadud erisõigust kaubit-
 semiseks ka Narva jõel. Et se-
 da tähtsat kaubapunkti oma
 käes pidada, selleks oli kind-

laim te — muuta Narva linnaks.
 Tolleaegses linnas oli koolariikkond
 kaitsnud vööraste kaupmeeste võist-
 luse eest. Tallinnast kohalesõit —
 mud ja Narva jõe kallastele peatu-
 ma jäänud kaupmestkond, kelle
 kätte vahupeal endised Kiveli val-
 dused olid läinud, oligi nähta-
 vasti see tegur, mis Narvast Taani
 võimude sõnusolekul linna tegi.
 Uue linna loomine sündis sta-
 valiselt kuninga või tema voli-
 niku privileegipõhjal. See privileeg
 on meile sügiki antud juhul tänd-
 matus, temast pole vähemaidki
 jälgi vanemais Narva linna
 pühendatavais ürikuis. Täatahesolid
 linna esimesed õigused müüvõrd
 ebamäärased, et isegi ametlikku-
 de dokumentide koostajad öieti
 ei teadnud, kas pidada teda
 täiõiguslikuks linnaks või lin-
 nakeks, mille õigused on piira-
 tud. Sest veel 14. sajandi esimesel
 poolel hüüatakse teda ametlikes
 paberis kord civitas²³ — linn, kord
 oppidum²⁴ — linnake. Tallinna rae-
 ringides ja ka Narvas oli hiljem
 kuuldud arvamust, esimesed linn-
 naõigused olevat antud Narvale
 alles kuningas Waldemar IV päe-
 ril 1345. aastal²⁵
 Narva linnaks kujunemine

on sündinud 1307.—1319. a. vahel, kuningas Erik IV päevil²⁵, nagu se-
da kas 1345. a. privileegist võib järe-
lada. Igatahes on linna loomisel
eeskätt mõeldud Tallinna kaup-
meeskonna õiguste kindlusta-
misele, et nad Narva jõe kallastel
võiksid kasutada heidsamu oma-
valitsemise ja enesekorraldamise õi-
gusi, nagu oma kodus Tallinnaski.
Sest kuningas Waldemari privi-
leeg 1345. aastast ütleb selgesti, et õi-
gused, meie armsa vanaisa Taa-
mi kuninga (s. t. Erik IV) poolt
on antud, meie armsale Tallin-
na kodanikele²⁶. Selle Tallinna
kodanikele antud privileegi põh-
jal ongi nähtavasti moodusta-
tud esimene omavalitsemise or-
gan, koha peal, raad, mis moo-
dustati kohale peatuma jäänud
Tallinna linnuõiguste haldise kuu-
rate kaupmeste poolt. Raad teot-
ses arvatawasti linnusevalit-
sestusel ja tema peamiseks
ülesandeks oli koha peal tekki-
nud kaupmeeskonna omawahe-
liste tülide ja arusaamatuste
lahendamise ning kohtumõist-
mine. Selle kõrval tuli muidu-
gi sündnormidega reguleerida
kaubitsemist ja hõlpsalt julgeoli-
kut ning hoolitseda linna kait-

se ust.

Loomulik, et kaupmeheskonnal, kes pikemaks ajaks jäi siia piirima, hakkasid peagi tõdenuema siledad kodulinnaga ja tekkima Narva oma kaupmehes- ning kodanikkond. Juba 1322. aastast Tallinna raeratsmatid tunnevad kedagi Bernard de Narviat, s.o. Bernhardi Narvast, nähtavasti Narva kaupmehes- kelli naisel oli Tallinnas kinnisvara²⁷. 1336. — 1342. a. mainitakse jälle Florekin de Narvia nimelist isikut, kes vististi on samane Florekin de Trimennowega, kellest on teada, et ta tegutses Narvas. Viimane oli sõlminud kaubavahendusi Stockholmiga, ekspordides Rootsi rikkuid ja importides sealt metalle²⁸.

Narva arenemisele oli esialgu kahtlemata suurimaks takistuseks tema piirialane asukoht, mille tõttu ta sõdade puhkemisel kohe sõjatalvemaaks muutus. Ei ole kahtlust, et uus linn 1323. a. maha põletati Pihkva vürsti Davidi poolt, kes tungis oma väega üle Narva jõe ja võinistas maad kuni Tallinnani, samuti ka Tartu piiskopkonda. Amelandi piiskopi Eberhardi ülespühitud teadete järgi tapnud ja vangistanud venelased sellel sõjaretkel 4000 inimest

ja põletanud maha 52 kihelkonnakirikut²⁹.

18 aastat hiljem langes Narva uuesti venelaste ohvriks. Lihavõtteööl, 9. aprillil, kui linna-rahvas oli läinud kirikusse mis-sile, tungisid venelased salaja lin-na, rüüstasid teda ja põletasid majad maha³⁰. — Juunikuus samal aastal oli venelastega lahing linna läheduses Kutele või Kutele küla juures soos, Narva jõe paremal kaldal, kus 20 sakslast sai surma, ning teised löödi üle jõe tagasi³¹.

Et kaupmehkonda venelaste rünnakute vastu varjendada, asuti linnuse juurde ehitama uut üslinnust. See sündis nähtavasti 1341. — 1342. a. paiku. Ühtlasi hakkasid kohalikud võimud niid lüüesreisijaid kaupmehi sundima, et need kil lastaksid Narvat. Nii kaotas kaupmehkond 1342. a. Taani kuninglike võimude kohapealse esindaja Conrad Frieni peale, kes sundivat neid tulema nelipühiks Narva linnuse juurde sellele vaatamata, kas linnus juba müüri-ga ümbritsetud või mitte³².

Üstlaste vastuhakkamine 1343. a. leidis aasta hiljem järelka-

ja ka Mulagusel. Mässajad talupojad
 asusid püüma Narva linnust. Ka
 siin ruttasid Ordu väed taanlaste
 abiks³³. Kasutades soodsat juhust
 haarasid nad Narva linnuse oma
 kätte ja vangistasid Taani võimu
 esindaja Conrad Pruuni³⁴. Nähtavas-
 ti Ordu pärast seda Narva lin-
 nust oma käest ära ei andnud-
 ki. Taani vasallidel oli tekkunud
 Ordule 1423 riia marga suurune
 võlg, mille kattiks 24. jaan. 1345
 vasallid pantisid Narva linnuse
 üheks aastaks Ordule³⁵.

Küll jäi linnus juriidili-
 sett veel Taani kuninga omaks.
 Seda asjaolu kasutas kuninglik
 asehaldur Stigot Anderson, et an-
 da Narvale uussi õigusi. Ta kinni-
 tas 25. juulil 1345 linnakesele oman-
 diõiguse kõigi tema põldude,
 aasad, karjamaade, metsade ja
 veti kohta, samuti kalastusele nii
 ilal- kui ka allpool linna ühes
 angerja esimese viiesostu õigusega
 kalapüügil kohutades. Linnuse ja lin-
 na mõuslekuta ei võinud võõrad
 kaupmehed kaubitseda Louke ehk
 Luuga jõel. Juhul, kui venelased
 peaksid linnakese hävitama, siis
 oli kodanikel õigus asuda eeslin-
 nusesse ning seda hoonestada³⁶.

Kuid see oli ka viimased

Korraldusi linnale Taani valitsuse-
 lett. Juba 29. aug. 1346 müis kunin-
 gas Waldemar IV terve Eestimaa ühes
 Narva linna ja linnusega Sak-
 sa ordule³⁶. Algas uus tõusmaja-
 järk Narva linna sündimisele
 arenemiskäigus.

2. Esimesed aastakümned Or- du valitsuse all. Linna põsetamine a. 1367.

Narva linna üleminek Ordu
 valitsuse alla ei toonud suu-
 ri muudatusi linna elanik-
 konna koostises. Taani osis Eesti-
 maa linnades oli olnud em-
 gi väikearvuline. Kodanikkond
 koosnes enamikus sakslasist ja
 ja maa päriselanikest. Taan-
 lasi oli peamiselt ametnikku-
 de, vaimulikkude ja sõjaväelaste
 seas. Linna üleminekuiga Ordu
 valitsuse alla taanlastest amet-
 nikud müüduki lahkusid ja
 orduloomused tulid asemele. Sõja-
 väelastest astus osa kahtlemata
 Ordu teenistusse ja vähesed taan-
 lastest linnakodanikud jäid
 arvatavasti rahulikult paigale.
 — Linna õiguslikus olukorras
 aga tulid esile mõnedki muu-

datused. Harju-Viru vasallkond loobus kõigepuult oma õigustest, mis temal olid linna kohta taani ajal. Linn ise hakkas järjekindlalt kandma "rickbilde" nimetust: ta sai lihtsustatud omavalitsuse ordufoogtiga esotsas.

Esimeseks mureks orduvõimudel oli anda võitlusele sin veel piisimud paganlusega. Selle väljaajumiseks võeti tarvitusele kõige karmimad abinõud. Paganate naised tunnustati orjadeks, lahutati oma meestest ja müüdi maha. Tallinna linnaarhiivis on säilinud Narva foogti kiri, mis kuulub Ordu valitsusajale algusse ja milles foogt kirjutab, et tema kelkajad müüsid Tallinna kodanikele Ludeke Willede ühe naise. Kuna aga müüda selle naise mees olvat jüstinsku üle tulnud ja saanud, ustavaks teijuhiks, siis palutakse naine kiiresti tagasi toimetada mehe juurde Narva. Naise osturaha lubatakse otsekohe tagasi, juhul aga, kui see ostjat ei peaks rahuldama, nõustutakse andma kaks naist asemele. Nagu sest näha, oli paganid foogti maal veel kiltalt, et naised võidi paarivisi vööranda-

Otsekohe asus Ordu Narva lin-

must kindlustama. Wartherge kroonikas mainitakse, et kõrgmeister Heinrich Dusemer parandanud otsukohe pärast Eestimaale oma valdusse võtmist Tallinna, Rakvere ja Narva linnuseid müüride ja khaavidega, kulutades suuri summasid nende kindlustamiseks ja tornide ehitamiseks.

Püüjone kindlustamine võeti varsti ette suuremas ulatuses. Kaotades venelaste läbarat seisukorda, kellel oli raske sõda Rootsiaga käsil, kusjuures rootslased olid võidukad, eriti Pähkinässaari (Nöteborg) piirkonnas, — ütles Ordu Pihkvall rahulepingu üles. Ordu väed läksid 1348. a. juunis üle Narva jõe ja laastasid külasid jõe taga. Järgmisel, 1349. a. kevadel ehitasid nad juurde linna praeguse Vasknarva kohale Pihkva, issadi vastu. Linnuse ümber oli aga lühike, sest pihkvallased kogusid kiiresti sõjaväge ja tulid pussadnik Ivani juhatusel, osalt paatidel mööda Peipsit, osalt hobustel mööda järvekallast ja siirdasid linnuse. Linnuse kaitsjad — sakslased ja eestlased — kaotati põgenemiskatsel või põletati koos linnusega, nagu vene allikad

jutustavad⁷

Hiigem kandus Ordu ja Pihk-
va vaheline sõda rohkem Lõuna-
liivimaale, mille tõttu kaubavahet-
us Narvas ülesti elustus. Siid ju-
uba 1362. a. tekkis uusi sekeldusi. Or-
dumeister oli sisse tunginud oma
vägelega Pihkva maakalale ja Pihk-
vas peeti selle ast arvurikkad
saksa kaupmehed kinni. Ka
Tartus vangistati niid Novgorodi
kaupmehed. 1363. a. toimus Novgoro-
dis Tartu ja Viljandi, s.o. piiskopi
ja Ordu saadikute kokkusaamine
Pihkva omadega, mis lõppes taga-
järgitult. Alles Novgorodi energilisel
vahendamisel, kes saatis otskohe
saadikud Tartu, saavutati kokku-
lepe ja sõlmiti rahuleping, mille
järel mõlemad pooled oma van-
gid vabaks lastsid ja kauba-
duslik läbikäimine ülesti võis ala-
ta⁸.

Suugi lepe ei olnud kauakes-
tiv. Juba 1367. aastal tekkis uusi
hõõrumisi. Siile seltsis kalastamis-
tõelised Piipsi järvel. Vene kalurid
nimelt olid takistanud järvel Or-
du ja Tartu piiskopi ülesti kala-
piriki. Kui vastaspoolid pärast
seda järvel ülesti kokku puutu-
sid mõistsid Ordu kalurid vene-
laste üle ränka omakohut, - nad

uputasid venelastest ühe osa järve, teise osa poosid kaldal üles ja põletasid nende hooned ja kalavõrgud. See juhtum olis küllaldamis- sõjapõhjuse Venelased tungisid Lõuna-Liivisse ja varsti ulatus sõjatuli ka Narva maile.

1367. a. septembris tungis Tallinna komtuur v. Dubenborch Order väega üle Narva jõe ja laastas viis päeva järgimööda Wadriamaad⁹. Tallinnast võtsid sellest sõjakäigust osa 15 randrühis meest raskhüvradega esotsas¹⁰. Pihkvalased omalt poolt vastasid rünnakuga Narva alla, läkitades teile kolm väesalka. Nende laevastik jõudis 2. novembril 1367 Narva alla, sündates põlema kõik linnaosad, mis asusid vägaspool linnust. Linna varjas kahtlemata ainult linnust pihtaia, kuid see ei suutnud küllaldast kaitset pakkuda. Elanikud varjusid linnuse ja eslinnuse müüride taha. Teine Pihkva väeosa tungis lastenarvast Jõhvi peale ja hävitas seal kindlustatud kihelkonnakirikku. Kolmes väesalka pööras Narva jõe suudmes kokku sakslastega ja kaotas 300 meest⁹. Venelaste Eestimaa sissetungi puhul võtnud Tallinna raskhüvrad ette

vastulöögi venelastele Rakvere taha⁴⁰.
Talve tsilekuga vaibus sõjategevus.

1368. aastal valmistus Ordu tõsiselt sõjale venelastega. Ordumeister Wilhelm von Wimersheim palus ühtlasi meretaguseid kaubalinnu igasuguse kaubade juurdevoo venelastele lõpetada⁴¹. Liivik tegigi vastava korralduse, kuid ühtlasi kaebas ta, et Liivimaa linnad ei pea kinni kaubakeelust, vaid nende kaupmehed sõidavad ikkagi ühe jõe, Viiburi ja Narva ja kaubitsevad seal venelastega⁴². Nii öitses juba tol ajal Narvas kulatud kaubitsemine, nähtavasti tallinnlaste poolt harrastatud.

Talolivaks sõjaks nõutati ka paavsti õnnistus. Septembris 1368 andiski paavst Urban V välja bulla, et ordulülemused, muu seas ka ordufoogt Narvas, kes lähingusse lähivad uskmataite, lakkeauliste ja paganate vastu, kel endil on lipud ja kes ei jõua sõjakäigule minnes päikesetõusu ääres oodata, võivad selleks määratud kohtadel preestrite poolt lasta missat pidada ka koidikul, enne päikesetõusu⁴³. 3. nov. 1368 andis paavst täiendavalt ordulülemustele õiguse kasutada kantavaid altareid⁴⁴.
Sõjategevus keerles siiski pra-

miselt Lõuna-Liivis ja selle naab-
ruses asuvail Pihkva maa-aladel.
1369. aastal viiustas Tallinna kom-
tuur jälle nelja päeva kestel maad
Narva jõe taga¹⁵. Ka Tallinnast
oli lihavõtteks 40 raudrüis meest
välja saadetud, kuid need jõud-
sid enamikus ainult ta mõisa-
ni. Ainult üks osa neist, 16 meest,
läksid umbes 3 nädalat hiljem
Narva alla ja ühinesid toonasele
Tallinna komtuurile väega¹⁶. Septemb-
rikuus 1369 tungis Narva foorst, vis-
tisti Arnd v. Altner, meeste üle
Narva jõe. Ta püüdis siin veneles-
tega kokku, kuid õnnetult — kao-
tas lahingus 50 meest. Vastuta-
suks tungisid venelased 21. sept.
ööl üle jõe Narva maa-alale, põ-
letasid maha kolm küla jõe läh-
eduses ja tapsid umbes 30 in-
imest maa-alast soost¹⁷. 29. sept.
jõudis Narva Tallinna abivägi, 20
raudrüis meest, kuid suure-
maid kokkupunkteid neil vene-
lastega enam polnud¹⁸.

1370. a. tungis Narva foorst Arnd
von Altner meeste omal lipikun-
naga üle Narva jõe pihkvalaste
kaflale, kes asusid vene küladel.
Osa venelasi löödi maha ning
umbes 200 vangid toodi Narva
kaasa¹⁹.

Sejäl sõjategenus Narva ümb-
ruses raudes. 1371. aastal suvel sõlmiti
Novgorodis ja Pihkvaaga rahu, kusjuu-
res jäid juisima endised piirid ja
endised kalapüügi korraldused¹⁸.
Ka kaupmehed tegid Novgorodiga
vaherahu, mida 20. juulil 1372 veel
kahe aasta võrra pikendati¹⁹. Lepin-
gus nähti ette, et kui venlastel te-
kitab tili maahärradega, olgu see
Rootsi kuningas, Narva orjad, Tar-
tu piiskop, Ordu, Riia peapiiskop
või Saaremaa piiskop, kaupmehed
ja kaubandus ei tohi nist selle
all kannatada²⁰.

Muidugi ei jäänud müüdk-
inud sekkumised varsti tulemata.
Juba 1375. a. vangistati mõned vene
kaupmehed Tartus, millele Novgoro-
di oluskohe vastas saksa kaupmest-
te kinnipidamisega ja Liivimaa
linnalesse sõidukulus maksmapa-
nemisega²¹. 1376. a. kevadel siiski
lepitati Tartus ülesti kokku²². Kuud
juba aasta lõpul järgnes uus
kaupmestte vangistamine Novgoro-
dis kuna emajääl olevat venela-
sitt kaupmehest tulnud. Ülesti tuli
kaubastidud ära kuulata²³. Sejuu-
res sattus kahe tule vahele salga-
ke kaupmehi, kes Narvast Novgo-
rodi poole olid enne välja sõit-
nud, kui teade kaubakulust sin-

na jõudis. Novgorodis nimelt pides kaupmeheskont sinna sõidu lubamatuks ja konfiskeeris tulijailt kaubad. Narva raele tuli tõendada, et kaupmehed olid terve 5 päeva varemalt välja sõitnud, kui kaubakuld päralt jõudis. Samuti tuli Tallinnalgi kaupmehete eest energiliselt välja astuda, kuni näile kaubad uuesti tagastati.²⁴

3. Narva linn ümbritsetakse müüridega. Tema digusi laiendatakse.

Narva linna mahajätkatamine venelaste poolt 1367 a. selgustas orduväimehudele ja kaupmehetele, kui hädavajalik on linna piiristada müüridega. Linn linn hakkas taas kiiresti võrsuma, sest 1368. aasta kuulatud kaubitsemise otsuse meelitas siia kaupmehi, siis alustati kindlustamistööd müüra, kui sõjategevus seada lubas. Ordumeister Wilhelm v. Wimersheim, kes Wartberge kroonika teatel Tallinna linnust oli suurendanud ja seda kahe tugeva torni ja kõrgete müüridega kindlustanud, püüis aluse ka Narva ringmüüridega piiramisele.

Kohale sõitis eriliste volitustega varustatud Põltsamaa foorgt Hendrik von Eldendorp, kes koos Narva foorgti Arnd von Altenaga tegi kõik ehitustööks tarvilikud korraldused. Linna praigutati praeguse vanalinna kohale. Linna uus pindala kahtlemata ei ühtinud endise linna pindalaga. Linna piiridesse sattus kraisikuid kuuluvaid põllutükke ja maid. Läärased maatükid võrandati või vahutati teiste maatükkide vastu ja kanti linnarae poolt vastavasse kruntilde raamatuisse linna omandina.

Arvestades seda, et juba 1374 a. mainitakse Viru väravat³ ja et Narva foorgti 1384 a. kirjad maadevahetamisso kohta on väljatud lagantjärele, võib arvata, et kindlustamistööd algasid 1370. a. paiku või varsti pärast seda. Kahtlemata kestis ringmüüri ja kindlustiste ehitamine pikemat aega, ehk aastakümneid, kuna esimeset müürit tuli mitmel pool kõrgendada ja paksendada.

Linna kindlustamine tehnosell toetus Narva linna ja kaupmeeskonna ühisel ettevõttel ooduvõimude toetusel. Arvestades seda silmapaistvat osa, mida etendasid kindlustustööde juhtimisel odu-

foogtid, ei ole kahtlust, et ehituse
korraldus oli ordumeistrite käes,
tänaösalet Ordu tellis välja meist-
rid ning laskis valmistada ka-
vandid, ja plaanid. Loomulik, et
Ordu omalt maa-alalt andis ehi-
tusmaterjali. Vahet käsutas Narva
foogt ka oma talupoegi ehitustöö-
dele ja vedudele abiks. Narva omaid
kodanikke võtsid naturaalsel ko-
hustuste korras osa müüriehita-
mise tööstest ja vedudest. Et Nar-
va tollis ajajärgus oli üti allis
Tallinna kaupmeeste linn, kus
viimased võtsid kaubitseda sa-
ma kitsendamatu kui oma
kodu Tallinnas, siis pidi ka seal-
ne kaupmeeskond ehitustööd käi-
giti toetama. Tallinna raad ei
saanud küll suurt toetust an-
da, juba sellepärast mitte, et tal-
enisel olid käimas kindlustus-
tööd Tallinnas, Pika ja Lai tä-
nava rajamist.

Tänuks hoole ja raevu eest,
mis Narva kodanikud ja kaup-
meeskond linna kindlustamisel
osutanud, andis ordumeis-
ter Wimmerheim nile Wönnus
31. okt. 1374. armukirja, milles kin-
nistati linnakesele ühiseks kor-
jatumiseks ja ühispidamiseks
kõik põllud, heinamaad, mit-

sad, luhad ja karjamaad Viru vāra-
rast välja söites paremat kätt, kuna
vasakut kätt teist jäi linnuse maa.
Linnusele jäeti aga õigus oma karja
linna karjamaadl korjatada ja loogt
võis linna praadett liiv, savi ja li-
va votta. Linna piirides Ordelle kuu-
luvaid varandusi ja maju ei toh-
tinud raad makstudada. Narva
kodanikele anti kaubitsenise õigus
Hacke-jöel, mis oli nähtavasti sident-
ne kas Rosonaga või Kullaküla jõe
ehk n. n. „Dode, Narwega“*.

Selle võisid nad kaupa müüa
ja ka osta kas puhta raha või
selle eest. Kodanikele jäeti vabaks
kalastamine Narva jöel, nii ülal-
kui ka allpool linnust. Võib ar-
vata, et enne armukeija andmist
ordumeister Wimersheim käis ise
Narvas kohapeal linna kindlus-
tustöödega tutvumas.

Et kaubitsenist rohkem
Narva koondada, tegi ordumeister
korralduse, et venelastele määra-
tud kaupa ei tohi maha laa-
dida jõeäärseis vene küladest†.

1379. a. külastas ordumeister
Wimersheim kindlasti Narvat,
peatuses linnuses. Siin müüs ta
Kindrik Toherelinkile Narva

* A. Lasch ja C. Borchling, Mittel-
niederdeutsches Handwörterbuch sel-

tab: Haken - Örtlichkeitsbezeichnung
für vorspringende Krümmungen,
Worpsunge; & gekrümmter Fluss-
zarm, Stromarme; toter Flussarm.
- Niimane tähendusist täielikult
katab Dode Narve ja senekusse
Hepmbeyn nimetuse.

linnusele kuulunud saare Nar-
va jõe, mis Lepasaare (Leppensa-
re) nime kandis. Ainult kala-
püügi õigus saare ümber jäi
linnusele. Leherelink oli Narva
linna kodanik ja ühtlasi kin-
nisvara-omanik Tallinnas.⁹ Sa-
re sest näib ta olevat oodule maks-
nud võrdlemisi kõrget hinda, sest
pärast seda oli tal suuremaid
rahalisi kohaustusi Ordu vastu.¹⁰
Kuna mine järgi olustades
Leherelinki võib pidada holland
laseks¹¹ siis on tõenäone, et ta
kavatses saarele rajada mõnd ves-
kit, et kasutada jõe ve jõudu
jõuallikana. Lepasaart tuleb pi-
dada kas Kreinholmi või Geo-
rgi saareks, kus orduajal asus
veski.¹² Võib-olla müüs Ordu
Lepasaare ja teised maa-alad
sel põhjusel, et linna kindlus-
tamiseks raha saada.

Kui kuu linna kindlus-
tustööd kestid, ei ole teada.
Tõenäoselt märgitab nende lõp-

pumist linna õiguste laiendamise.
 1315.-1390. aastate vahel näib olvat
 Narva linna õigusi tunduvalt laiendatud, kuna tollest ajast puale kannat ta allikais täieliku linna-
 „stad“ -nimetust, endise „rickbildi“ asemel. Kui ordumeister Menemmar von Brüggenei 1390. a. jälle Narvat külastas, siis nimetas ta esmakordselt Narvat nimega „stad“¹³. Et muudu orduajal tehti kindlasti vahet mõistete „rickbildi“ ja „stad“ vahel¹⁴ ja Narva enne seda järjekindlalt kandis „rickbildi“¹⁵, pärast seda aga ikka „stad“ -nimetust, siis võib arvata, et sellel ajavahemikul Narva linna omavalitsuse õigusi laiendati ja ordupoorti järelvalvet vähendati. Tõenäoselt sündis see linnaks ühendamine uue ordumistri W. v. Brüggenei ametisse astumise järel 1389. Võimalik, et müüridoga ümbritsemise järel Narva sai ka ametlikult linnakoht-õigused.

4. Vahekord Venemaaga ja tähtsamad sündmused 14. sajandi lõpul.

Kesk-aege kaubitsemise iseloomu juured olid sagedased

konfliktid poolle vahel paratamatud. 1380. a. tekkis venelastega mingisuguseid uusi seeldusi. Kaks sakslast, Hinke Wende ja Moringen, pidamud nimelt kimmi venelaste kaupra. Võibolla sündis kaupade kimmi-pidamine mõne venelaste vastu tekkinud mõnde rahuldamiseks, sest tolleaegse arusaamise järgi pidid kõik ühemaa kaupmehed oma kaasmaalaste tehtud kahjude eest kollektiivselt vastutama. Kinnipidamine teostus orduväimude poolt, tõenäoselt Narva foogti korraldusel. Tallinn igatahes oli kaupade äravõtmise pärast väga kuri, kuna niid ka rohkearvulised saksa kaupmehed 1381. a. algul Novgorodis kimmi peeti. Võib-olla selleks, et venelaste rahulolematust vägistada, paigutati Narva foogti kind r. Altna teisele kohale, nimelt Järvamaa foogtiks, kuna tema asemele tuli endine Tõltsamaa foogt Hindrik Oldendorp, kes Narvaga juba linna kindlustustööde jahtimisel oli tutvunud. Kaubavahetus seati küll kiwadeks järele, kuid arusaamatused ühenduses kau-

pade äravõtmisega näisid olevat jäänud lahendamata, sest mõlemad pooled arvestasid sõja võimalust.

Novgorod kutsus 1383. a. oma väepealikuks Leedu vürsti Patriciuse, Narimonti poja. Tema eesmärgiks Narva jõe parempoolne kallas ja Laadoga ning Staraja Russa linnad. Patricius oli selle eest kohustatud Novgorodi maa-ala ordu vastu kaitsema. Piiri kindlustamiseks ehitati Novgorodi poolt 1384. a. Luga jõe kaldale Juma-nimeline kivist linnus. Uue hoonikate tõenduse järgi teostunud ehitamine 33 päevaga. Sakslased hüüdsid linnust Muhlmaaks (Mühlslott või Mühlenlott).

Novgorodi sisemiste hõõrumiste pärast lahkus Patricius varsti. Tema asemele kutsuti 1389. a. kevadel teine Leedu vürst Liemeon Lugevicius või Luginann, nagu sakslased teda hüüdsid.

Nõmari linnadepealval 1385. a. keelati kõik kaubavahetus Novgorodi ja Pihkva¹⁰. Keeldu kasutas Narva ageralt venelastega kaubitsemiseks. Tallinnas lihtsaind kaupmeeste seas kuuldused, et Narva poolest olevat venelastel kuulunud Tallinna poole edasi sõita, sun-

dides neid seeläbi Narvas oma kaubad maha müüma". Kaubakuld kaotas, nagu arvatakse, samal sügisel Valga linnapäeval oma kehlikuse.¹²

Augustis 1388 otsustas linnapäev Tartus, millest peale Liivimaa linnade saadikute ka meritaaguste linnade esindajad osa võtsid, uuesti kaubitsemise venelastega lõpetada ja saksa kaupmehed kiiresti, enne septembri lõppu, Venemaalt ära kutsuda. Liivimaa linnades aga lubati venelastega kaubelda 28. märtsini 1389.¹³

Arusaamatuste lahendamiseks pidas Ordu venelastega mitmeid konverentse või, nagu neid tollal kutsuti, päevi. 1388a. oli päev Natseliinas mis aga nurjus. Päeva möödumisel skulas ka Ordu omalt poolt kaubitsemise venelastega.¹⁴

Jakobipäeval, s.o. 25. juulil 1389, oli korraldatud uus kohtumine venelastega, seekord Narvas, millest ka Liivbek ja Priisimaa linnad oma saadikute läbi olid kutsutud osa võtma. Tulenusi see päev samuti ei andnud.¹⁵

Sama aja paiku oli Nar-

va all murel olukord väga rahutu meriröövlite pärast. Meriröövlid lasksid 1388. a. Tartus ehitada endale kaks uut laeva, kinnitades küll seegiures, et nad neid kasutavad ainult kojusõiduks, Tallinna kaubandust kahjustamata.¹⁶

1389. a. talvel käisid ordunike ri saadikud Novgorodis ja seal otsustati järele, 23. aprillil 1390. aastal päeva pidada Narvas¹⁷. Juba märtsi alguseks kogunes Narva asjaosalisi, kes olid saanud kahju venelastega kaubitsemisel. Ka palju venes kaupmehi oli kohal. Viime kroonikate järgi päev tulemusi ei andnud.¹⁸

Kõik need päevad püti nähtavasti ühel Narva jõe saarel, mis asus keset jõge. Hõlpsimaist aegadest teame, et seda saart hõlpsiti Kiffholmiks²⁰. On avaldatud arvamus, et Kiffholm võis olla praegune Kreenholmi saar²¹. Teepoolsest aega ei jätta ordunikest kirjast kätthulust, et Kiffholm oli praegune Suurisaar, allpool linna²². See oli päevade pidamise koht Novgorodiga. Kõik-olla tume päevade pidamise koht, kui tuli läbi rääkida Pihkvaaga üksiinda, oli ilalpool koske, ehk Tulgu-Suursaa-
nel²³.

15. juun. 1391 otsustas Valga linnadepääv alata uuesti venelastega läbirääkimisi²⁴ travisil saadeti Tartust saadikuna Iweder Koweden, Nowgorodi, kus selgus, et venelased olaksid valmis tulema pärale Narwa jõel²⁵. Seda kuuldes saatsid Liubek ja Wisby saadikud Nowgorodi ja 1392. a. talgul kimmitatigi Nowgorodis ristiõudluse läti rahulepingu venelastega²⁶. Laatkonna juhi, Liubeki raehärra Joh. Nyeburi nime järgi kutsuti seega lepingut hiljem Nyeburi lepinguks. Narwas kinnipeetud kaupade tüliküsimuse lahendamise jäeti Nowgorodi ja Narwa rahuliseks ajaks²⁷.

Sama aasta sügisel oli olukord meriröövlite poolt jätkle väga rahutu. Ordumeister kirjutas Rooma, et Liivimaa rietesse olivat kogunenud kuni 1500 meriröövlit. 1392. a. tungis hulk röövleid Neva jõele, kus nad anastasid kõik külad jõe mõlemal kaldal kuni Pähkinäsaareni. Ühest Luqvenius oli sunnitud oma rüüteldega meriröövlite vastu väljas astuma²⁸.

Nyeburi rahulepingu sõlmimise järel peeti Narwa jõel venelastega räl üks päev, kus

äravõetud kaupade suhtes kokku le-
piti. Nähtavasti võttis Ordu kahju-
tasumise endale, sest veel mõniküm-
mend aastat hiljem meenutatakse
katmata võlga Novgorodile, mis
pärit ordumeister Wennumar v.
Bruggenei päevilt²⁹. Nüüdise ühen-
dusest nende arwete ümardamisega
süüis Narva foogt 1396. a. talvel
Novgorodi³⁰.

Küi 1396. a. Ordu ja Taatli
piiskopi vahel kodusõda puhkes,
siis keelas Ordu kaubitsumise Tar-
tuga. Sellist aega Tallinn ja han-
salinnad pidajid ei hoolinud,
vaid püüdnud kaubitseda sala-
ja üle Narva. Küi näit. 1396. a. al-
gul on peidetud Tallinna rae-
här-
na Gerd Wille keldris rauda
heringatünnidesse, et saata se-
da salaja Tartu³⁰. Isegi veel suu-
remaid ringteid tarvitati kauba-
juurdevõks. Kaup läks Narvast
Novgorodi ja salt Tartu³¹.

20. Okt. 1399 andis ordumeis-
ter Wennumar v. Bruggenei Nar-
vale uue armukirja, millega suu-
rundas Narva maa-alad peamiselt
Tallinna maantee piirkonnas. Ku-
na varem piir ulatus siin Tu-
runküla ehk praeguse Tiernaja
maadini, siis laiendati uue armu-
kirjaga linna maa-alad kuni

Tundurdorpinin, s. o. praagus Olgi-
na mõisani ³².

5. Novgorodi kaubakontor suletakse Narvase. sõda Pihkvaga.

See oduaja alul Narva oli
peamiselt Tallinna kaubmeeste
le lookohtaks, siis hakkas viti-
linna müüridega ümbritsemi-
se järele temas kasvama oma
kaubmuskond, kettal Tallinna-
ga oli ainult niigalja ühist, et
mad Tallinnast kaupja ostsid
ning enamikus ka Tallinna
sudre Lõbi liikmuskonda
kuulusid. Nüüdagi tekkis uus
olukorras ~~aga~~ ja võitlus Tallin-
na ja Narva vahel Novgorodi
kaubitamisest pärast. Juba 1385. a.
kaubakulu puhul, nagu selgub
nägime, arvati Tallinnas, et Narva
foogt ~~asustat~~ vene kaubmees-
tel edasisõitu Tallinna. Nüüd
jookul ne võitlus aina süve-
nes ja mõit sajandite vahetusel
juba minvat võitlusi tra-
vaks. Nüüdisti aitas selleks kaa-
sa asjaolu, et Lühimaale ikka
rohkesti hakkas tungima Hol-
landlasi-kaubmehekes hanse-

lastega kõvasti võistlesid. Nad ei lep-
 pinnud ainult kaubitsemisega lin-
 naolis, vaid tungisid ka maale ja
 astusid vahenditesse ühendusse maa-
 pidajatega, et neilt linu ja teisi
 põllumajandussaadusi pälimaa
 kaupade vastu vahetada. Paljud
 hollandlased saatsid koguni oma
 pojad Liivimaale vene kooli õppi-
 ma. On loomulik, et nendele oli
 parimaks peatuskohaks Narva, kus
 vene kooli õppimise võimalused
 olid suuremad kui mujal. Peale-
 gi ei kuulunud Narva hansaliitu,
 seepärast oli hollandlastel sinna
 asumine loomulikum. Muidegi as-
 tusid mõnedki niist Narva koda-
 nikeks ja sütkaudu avanes neile
 vahetusegi pääs Novgorodi turule,
 sest kuigi Novgorodi kontori põhikir-
 ja ehtisraa järgi 1346. aastast ei
 tohtinud Novgorodi pääsuda muud
 kaubad kui need, mis lähtusid kas
 Riia, Tallinna või Pärnu sadamast,
 siiski ei takistatud narvalasil Nov-
 gorodi sõitu juba sel loomulikul
 põhjusel, et Narva kaupmuskond
 kol ajal kuulus veel Tallinna kaup-
 muskond. Niid aqa, mil Narvat
 oli tekkimas iseseisev kaupmus-
 kond, hakati käpima tema õigu-
 si Novgorodi turul.

1404. a. tekkis venelastega

kaubanduslikke seiklusi. Nende
 algpõhjuseks oli nähtavasti suur
 kaubarööve Narva suundmus 1404.a.
 nelipühil paiku meriröövlite
 poolt. Narva kaubavahetuses
 ähvardas tekkida uisak, siis
 Pärnu linnapäeval 7. det. 1404
 tõsteti küsimus, kas ei peaks las-
 koht vene linnadest ära looda-
 ma, kas Narva või mõnda teise
 paika Lääne- ja Lõuna-
 lik, et küsimuse algatajaks tol-
 gi korral oli orduvõim, kes ta-
 litas Narva huvides, nagu ta
 seda hilisemal ajal tegi
 korduvalt. Teisidki linnad pöörd-
 dasid ületoomist, kuid Tallinn
 seisis vastu, lubades küsimust
 veel kord oma raaskootikule
 kaaluda, et siis järgmisel, päe-
 val* vastust anda, kuidas kaup-
 muste kasusid paremini kait-
 suda*. Loomulik, et Tallinn kar-
 tis Narvat välja libisevat oma
 mõjuvõimkonnast juhuks, kui
 võimane oleks muutunud kõi-
 gi hansalinnade vabaks kau-
 batavaks.

Järgmisel aastal vaheta-
 ti tihedasti saatkondi ordu-
 maade ja venelaste vahel. Sep-
 tembris käisid Novgorodi saa-
 dikud ka Narva poogti juures*.

Kivadel, 29. märtsil 1405 tegi Valga linnadepäev otsuse, mis oli Narvale väga ebasoodne. Otsustati selgida Novgorodi kaubakontor kättele, kes Hansasse ei kuulu. Kui kedagi väljaspool Hansat siisvat kaupmest peaks tabatama Novgorodi kaubavõlt, sisse- või väljaviiskul, pidi tema üle kohut mõistatama kaubaõue põhimäärustes ettenähtud korras, s.o. temal kaubad käest ära võtama.

Pole kahtlust, et see otsus peamiselt oli sihitud Narva vastu ning tehtud Tallinna mõjutusel. Rahjaks püüduvad andmed selle kohta, kuidas reageeris Narva oma õiguste kitsendusele. Toimäoliselt pöördus ta kaubusega orduväimude poole, kuid orduväimud olid jõuetud linnade ohjeldamiseks.

Aasta lõpul tekkis Narval hürumisi venelastega hobuste väljaveo pärast. Valga linnadepäeval teatasid Tallinna ja Tartu linnade esindajad, nähtavasti Ordu soovidele vastu tulles, et nemad kavatsesid kulata hobuste väljaveo Venemaale*. Ka orduväimud omalt poolt kulasid hobuste väljaveo maalt elu ja vara kaotuse ähvardusel*. Et aga

kulust siiski müüti mõnda hü-
lida, siis võeti müüri tabatud
hobused ülevõijail käest - ka
venelastel. Üks hobuste välja-
ree lugudest pidi peaaegu
ühe Narva kodaniku elu
maksma. 1405. a. sügisel, kui
Narva foorst Gertwin von Polern
oli kodumaa ära, vist Võnnus
ordu-konvendil ja tema ko-
huseid täitis linnusekomtuur,
tuli Tallinnast raskherra Hin-
rik von der Heye sulane Hans
Hüter, kellel oli kaasas kaks
lahtiselt jookavat hobust. Kom-
tuuril tekkis kahtlus, et need
venelastele tahetakse hangel-
dada ja võttis hobused ära.
Hansu ähvardas karistust. Ta
vabastati aga Narva kodani-
ku Claus Fly käändamisest.
Kuna siinjaline lubatud
tähtajal kohtu ette tagasi
ei tulnud, tõstis uus Narva
foorst käimehe vastu nõud-
mise selle vastutuse pärast.
Narva raad oli sunnitud Tal-
linnalt kaasabi otsima, et Flyd
ähvardavaist tagajärgedest
päästa.¹⁰

Välispoliitiline seisund
oli neil aastail üldiselt ju-
nev, sest Loodu suurvürst Wi-

tautas tungis 1406. a. oma vägedega Pihkva mad-alasse¹¹. Hobuste äravõtmise venelastelt püüel tõi juurde uusi sekeldusi. Novgorodist kulati veebruaris saksa kaupmeeste väljasõit¹². Novgorodi saadikud nõudsid Narva foogtilt ilbete sõnadega äravõetud hobuste väljaandmist. Nad on ahvardanud kaupmehi Novgorodis survega, kui nende nõudmist ei täideta. Foogt olidki sunnitud venelastele tegema järeleandmisi¹³.

Tartu saadikud püüdsid vahelpeal Pihkva ja Novgorodiga vahekorraldada. Pihkva saadikud lubanud Tartus 22. veebruaril anda kaupmeestele te Pihkvasse vabaks. Sedasama lubanud ka Novgorod¹⁴. Kuud juba aprillis jättis meeste kaupmehi Pihkvas kinni¹⁵. Ja aprilli keskel ei lastud ka Novgorodist saksa kaupmehi välja, vaid turul anti teada, et kogu vooimeestest ei tohi kaupmehi ^{linnast} välja viia¹⁶.

Tallinnast sõitis minud Bernd Lemgo läbi Narva saadikuna Novgorodi. Kuigi tekkimud arusaamatuseid jäid lahendamatuks, süüski skati kaubavahetus meeste jalule. Diderich Stikernest, kes oli Lemgole Nov-

gorodis tõlgiks¹⁷, kirjutas 15. juunil Narvasse, et sealt väga palju kaupmehi on Venemaa miinimas, üks partii teise järel¹⁸. Lühiselt võeti aga kura Novgorodi sõnelaselt Ivan Ketsernelt Narvas kaupa, millest saksa kaupmehed Novgorodis kuulsid oktoobris¹⁹. Novembris ilmus Tallinna rae ette Ketserni ise ja nõudis kahjutasu, kuna Lemgo olvat lubanud Novgorodis niile orduvõimude poelt kaitstud tee Liiwimaale. Lemgo eitas säärase lubaduse andmist. Ketsernile vastati, ta nõudku kahjutasu Narva poolelt. Kui ta sealt ei saa rahuldust, siis pöördugu ordumeistri poole²⁰. Bahandatud Ketserni ruttas tagasi Novgorodi, ilmus vtsile ja kurdis temale tehtud rükkoktu parast. Jälle lasti Novgorodi turul kuulutada, et keegi ei tohi kaupmehi linnast välja vüa. Kaupmehed palusid Narva rauhahrrat Eward Kalherset, et ta Narvas kaupmehi hoivataks Novgorodi sõidust²¹.

15. juunil 1406 külastas Narvat ordumeister Konrad von

Nightinghof²². See oli kahtlemata ühendu-
 sus vajadusega püüdnud kindlusti-
 si üle vaadata, sest Pihkva oli puh-
 kemas sõda. Augustis tungis edu-
 meister Pihkva maa-aladele. Selle-
 eest ründasid pihkvalased oktoobris
 Kirumpää ümbrust²³.

Küi algas 1407. aasta sõjaseisu-
 korras. Narvas valitsenud olukorrast
 annab ülevaate linnusekomtuurri
 kiri 15. maist. Selles mainitakse, et
 Novgorodi ja Pihkva vahel valitse-
 vat täielik kokkulepet, Moskva suu-
 ririst (, kuningas) olvad Novgorodis
 ja Novgorodi rüüst Lügman, s. t.
 Lõdu rüüst Lügvenin, olvad. Pih-
 kinäsaarel ja valmistavad sissetun-
 giks ordumeile. Narva poolel olvad
 Peipsil ordumeistri juures, viima-
 ne sisuliselt nähtavasti väenlast
 oodates²⁴.

Sissetung ei lasknud end
 karta oodata. Moskva suuririst oli
 saatnud Pihkva väepälikuks oma
 noorema venna Konstantin Dmit-
 riivitsi, kes pihkvalaste väega tun-
 gis Narva alla. 29. juunil tuli
 vene vägi üle Narva jõe. Lõik oli
 tõenäoliselt suunatud Vasknar-
 rast Jõhvi peale. Narva tagalasse,
 Narvat ennast püütumaks. See
 oli täielik ümüstamisvõrk.

Kõik pihkvalased jõudnud ter-

rett koju tagasi, kirjutas vene
kroonika. See tõendab, et kokku-
punnituid orduvägedega üldse
polnud. Venelased olivat tun-
gimud nügavale Eestimaa-
kohtale, kuhu enne seda
elatud raiel Dormonti (1268 a.)
ja vürst Davidi (1323 a.) ritted.
Novgorodi kroonika järgi riis-
tanud venelased ka Rakvere
all²⁵.

6. Kaupade riisumine Kullaküla jões.

Kaatamata Narvas liikunud
kuuldustele, et Novgorod Pihkva-
ga sõjaks orduvägi vastu lütu-
nud, ei lasknud Novgorod süs-
ki end sõjavärisse tõmmata,
kuigi rahukoht orduvägil ka
lõpaga läksid piirvales. Tekel-
dusi tekkis eeskätt kaubandus-
like alal. Juba pikemat aega
valitses venlaste kas rahulole-
matus saksa kaupmeeste vas-
tu: venlaste arvates sakslastelt
ostetud sool ja mõned teised
kaubad ei annud õiget kaa-
lu välja. Supärast 1408 a. juu-
nis, umbes samal ajal, kui pihk-
valased valmistasid ordu mee-

aladesse tungima, teigi Novgorodi vt
 is otsuskes, et ükski vene kaupmees
 ei tohi sakslastelt muudagi mola
 osta, kui kaalu järele ja mett ai-
 mullt täite tünnide viiri. Saksa
 kaupmestele otsus ei meeldinud,
 vana kord oli neile kasulikum
 ja nad kulasid igasuguse kaubit-
 semise venelastega. Novgorodis, ahvar-
 dades kulu vastu oksjaid trahvi-
 da ja niilt kaubitsemisõiguse ära
 võtta¹. Lüübecki kaupmees Bernd v.
 Vreden oli niiski keelust hoolima-
 ta venelastega kaubitsenud, mil-
 le ust templ Novgorodi kaupa-
 ines kaubad ära võeti². Vreden
 kolis Novgorodist Narva ja saatis
 siit kaupmestele õige ahvarda-
 raid kirju Novgorodi, kummutades
 et kui temale kaupand tege-
 ri ei anta, siis ta juba ise otsib
 teid oma kaupade kahjude kat-
 miseks. Kui kaupmestest ahvar-
 dustest ei hoolinud, siis kasutas
 Vreden rootslaste pimevat vahetorda
 venelastega ja astus Niiburi pealiku
 Tord Rönkesson Bonde teenistusse, et
 riimastelt abi saada³. Juulis 1408. e.
 käis ta uuesti Novgorodis ja leppis
 kaupmestkonnaga kokkuvõtte, et riima-
 ne temale isegi soovituselija kaa-
 sa andis Tallinna jaoks⁴. Kuul ju-
 la mõni päev hiljem, 24. juulil 1408

oli Novgorodi kaupmehkond saanud kuusi ärevaid sõnumeid, mida ta kiirul Tallinnale edasi teatas: Narvas olevat kogunemas sakskond inimesi, kes tahtvat venelastele ja ka saksa kaupmestele kallale tungida Dode Narves s. o. Linnud Narvas⁵. Dotske, surmud jõe nime all tüüti müste umbhulga jõcharusid⁶, antud juhtul oli Dode Narve nime all tegemist küll Kullaküla jõekesega, mis kannab vene keels praegu nime Mertvetso⁷.

Tallinn hoiatustele niiski ei reageerinud. Juhustetsijad rõisids lakistantsatult mõnda aega Narvas peetuda ja siin leidsid oma plaanide eeteralmutused, mis teostamiseks vajalikud, teha. Tallinna andmised on jõule oodanud Narvas kolm nädalat soodsat aega⁸. Ja augusti lõpul 1408 olevalik Bernd v. Vredur oma äkvarduse täide saatnud ja mõlema poole kaupmestelt, nii sakslastelt kui ka venelastelt Dode Narve juures kaubad rõõvinud. Aravõetud kaupade väärtust hindasid venelased 3300 hõbetükile⁹.

Esimesena kuulis hindmus-

test Tallinn, kes juba 1. sept. sellest kirjutas Turu piiskopile Soome, paludes astuda samme röövlite tabamiseks¹⁰. Ka ordumeistrit teadistas Tallinn sündinust. Seejuures olid Tallinna jõudnud andmed röövimise kohta suhtes tige pündulikeud, nii et ordumeistrit tuli Tallinna kaudu teatid, et röövkäik sündinud ordukaitselusel maa-alal, 6 penikoorma niipool Narvat¹¹. Ordumeister omalt poolt tegi kohe kibedaid ettehiiteid Tallinnale, et see Narva foogti ei hoiatunud, kuna omeli pidi olema selge, et säärase rööras jõud heade kavatsustega Narvas ei viibinud. Venelased läga kahtlustasid orduröömi Narvas, et röövimine toimunud nende kaasabil. Vee 17. aug. 1416 oli Viiburi pealik sunnitud väljama tunnistuse, et põhjendamatud on venelaste süüdistused, nagu oleks härra Symmeren, nähtavasti tolleajane Narva foogt, venelastelt kaupade röövimisel nõuga ja looga abiks olnud¹². Muidugi tekkis Soogordis suur ärevus, kui teade kaupade röövimisest sinna jõudis. Kohe arestiti kaubaõues sakslaste kaubad ja saksa kaupmehed olid nimetatud Tallinna, et ta seal olevate vene kaupadega samuti

talitaks¹³.

Ehkkei seisukord oli niigi piirav, lisanud Narvas veel uus skeeldus. Novgorodi vooimehed - venelased olid kaubavooriga Narva tubund ja kui nad tahtsid tühjalt tagasi minna, tekkis niil Narva jõe ääres sadamas kokkupõrge orduulastega. Venelased peksid paar ordu meest protsurmukes. Siindlased võeti kiinni ja neile määrati 15-na rahatrahvi, mille kattiks võeti ära vooimeestel kaasas olev hõbe¹⁴. Venelased aga tahvi õigeks ei pidanud ja kohan ei tunnistanud, vaid Novgorodi tagasi jõudes pidasid nad kiinnid oma kahtjude kätteles saksa kaupmeestele kuuluva meesaadeti¹⁵.

Et rahukorda selgitada, saatis Tartu 1409. a. aprillis saatkonna Novgorodi¹⁶. Kuigi arusaamatused olid tekkinud Narvas ja selle ümbruses, siiski jätkus kaubitsenine linnas hooesalt, kenna ta Novgorodis ja hausalinnades oli keelatud. Tartu kaebas juba 21. mail 1409, et Narva loogt lubavat venelastel minna tulla ja kaubitseda. Ta andis nõu, Tallinn keelake kaupmeestele Narva sät

sotuks¹². Tallinna linnid aga olinud
Tartu sinadest, ta aiumult keitsendas mõ-
nede kaubaartiklite vedu Narva¹⁸.

Viihure pealik Tord Rõikesson Bon-
de püüdis kirjuti kaasa aidata, et
kaupade röövimise kahtlustus Tallin-
nale ei langeks. Ta tõendas, kuna olevat
kaubad veelastelt võtnud sõjasaafi-
na sõja ajal. Rahuleping Rootsil Venema-
ga lõppenud 8. sept.; kaupade võtmi-
ne toimub aga hiljem¹⁹. Viimases osas
kuul pealik opereeris etasigete andme-
tega, mis ta muudugi oma teurilt
saanud.

Kuid siiski aitas see, et süü rü-
sumise eest langes rootslastele, rahe-
kordi selgitada. Augustis 1409 jõudsid
hansalinnad Novgorodiga kokkuleppe-
le, et kaupad mõlemalt poolt tull-
rad vabaks anda ja kaubitsemist
jätkata endise kaubalepingu või,
nagu siis öeldi, ristiundluse alusel²⁰.
Kaubitsemine oli siiski tegelikult
val pikemat aega raskendatud. Tal-
linna vana kiristusraamat jätus-
tab 1410. aastal ühele kodanikule
määratud karistusest selle eest,
et ta rale teatanud, kaup-
mies Fobbe sõtnud Narva, kuna
ta aga tööpoolest sõtnud Nivali²¹.

Kullaküla jõe rüsumise pea-
kaugelane Bernd v. Vreden aretu-
riti 1412. a. Lübeckis, kuid lasti sa-

mal aastal meesti vabaks²². Ivan
Kitserni'lt ära võetud kaupade suh-
tes saavutati kokkulepe. 1411. a.²³

Avatavasti 1411. a. suvel külas-
tas ordumeister Konrad v. Viiting-
hof Narvat, sest on teada, et ta
29. juunil oli Rakveres²⁴. Viimalik,
et temal enne seda Narva jõel
päev oli vene saadikutega, jaani-
päeva paiku sest sellest peale
arvestatakse tuliküsimuste lahenda-
mine jändsamini. Novgorodiga
aitas vaimu tuliasju lahendada
Hiiburi pealikud poolt 29. juulil
1411 väljatud tunnistus, et kalla-
letung venelastele on sündinud.
väljaspool ordu-maa-ala²⁵. Ka
Pihkvaaga olid rahukorrad ja-
ranenud ja Tartu saadikud
sõitsid juulis Pihkva. Kaubale-
ping Pihkvaaga sõlmiti küll al-
les oktoobris²⁶.

Vist ordumeistri Narvas olles
teadistas teda Narva loogil ho-
buste suurest väljavoot Venema-
le, mille tõttu terve maa ah-
varduvat hobustest lazedakes
jääda. Praegu loogiti kumetisole-
kul, mis polnud veel kunagi pihk,
olevat juba 10 hobust umbe Ven-
maale viidud. Ordumeister lüu-
nitas, et vana kumbe jäägi viit
Venemaale vira ainult kelli-

siid hobuseid, mis pole üle 2 marga väärt, kallimad hobused tuleb püü-
 rist ülenijail ära võtta. Kui aga kee-
 gi tahab Venemaalt kallimata ho-
 busega sõita, siis peab ta andma
 kindlustuse, et sama hea hobuse-
 ga nalt tagasi tuleb²⁷.

1412. a. tekkis vene kaubandu-
 se alal jälle rahvusvahelisi seheldu-
 si, sest Narva poole olid Novgo-
 rodi venelastelt Boris Kyzemilt
 kaup ja kiinni pidanud Venelane
 nõudis Novgorodi tagasi jõudes
 kahjude tasumist saksa kaup-
 meestelt. Need muudugi heeldused,
 skitades, et neil pole asjaga mi-
 dagi tegemist, kahjusajad nõud-
 kek vastu Ordult. Kyzem võttis
 siis Novgorodis ühe saksa kaup-
 mehe kiinni, heitis ta oma keld-
 risse ja kohtles teda halasta-
 masts rahjusega. Ta ähvardanud
 veel paarikolme tähtsamat
 saksa kaupmehega samuti ta-
 litada, kui tema kahjusid ei
 tasuta²⁸. Seda ähvardust ei saa-
 nud ta niiski täide saata, ku-
 na palju vene kaupmehi oli
 parajasti Läänemaal. Kui Novgo-
 rodi saadikud selles asjas nõu-
 dusid kaebusega ordumeistri
 poole, siis otsustati 1413. a. ni-
 gubapäeval pidada Narvas

päev tüliküsimuste lahendamiseks.²⁸
Arvatakse aga, et see päev mõne-
sugustel põhjustel jäi pidama-
ta.³⁰

Kuid mitte reubastega ei
tekkunud kaubanduslikeke se-
haldus, vaid ka tütest rah-
mustest isikutega. Siis kaebas
Raseborgi³¹ foogt Janeke Ham-
mos, et Rootsi kuninga alamalt,
vased talunikud, tulnud si-
gini oma laevadega Narwa
alla, laadungileks kariloo-
mad ja muu kaup. Nad
tahtnud kaubitseda venelas-
tega, kellega Rootsil oli para-
jasti rahku. Kuid Narwa foogt
rõtnud talunikeilt ära 18
riia marka rahas ja 4 sai-
litist teravilja, mis nad ve-
nelasilt kauba eest saanud,
peale selle hütund ta ta-
lunikud torni ja pidanud
neid kiinni kal ve ja
leiva peal nagu kurjategi-
jaid. Vabadusse pääseses tüt-
siel talunikud kaebust foog-
ti tegevusele. Raseborgi
foogti pidaskei varstis kiinni
mõne ordule määratud
laeva ja arestis kaupad ta-
lunikeude kahjude kätte.³²
Narwa foogt analt poolt

siletas, talunikud tulnud oma pur-
jekail saare juurde Narva jõe suud-
mes, kus orduvener olud talurites.
Laadungiks olud talunikel 8 ho-
bust ja sarvloomi. Orduvener hoia-
tandd võõraid, et hobuseid või-
rad nad müüa küll sakslaste
ja eestlaste, mitte aga venelaste.
Kui nad võõrad läinud öösi varg-
si ja müünud hobused illeksi
venelaste. Kui nad siis murest
saarest möödunud, heidetud nad
torni ja antud neile süüa vasta-
va päeva kohaselt, s. o. lihapäe-
radel liha, paastupäevadel kala
ja lahja õlut juba. Kui aga sel-
gus, et kaubitsimine sündis Rascoe
gi poogti loal, siis on talunikud
vabastatud ja ka ära võetud ra-
ha mille tagasi antud³³.

Et kaupmehi kaubanduslike-
hude arusaamatuste pärast otse-
kohe „torni ja kasti“ heideti, siis
tekitas ne vahel raskeid arusa-
matusi, kuni aja hakkati rahvus-
vaheliste lepingutega korraldama.
Kui andis 1446. a. läbirääkimiste pu-
hul Tallinna komtuur Tallinnale
nõu, et venelasi iqa tihise
aja pärast kohe torni ei hei-
detaks, vaid ainult raudu pan-
daks suikevaks, kuni nad eu-
dile käimised liivarad ja ven-

de üle saab kohut mõista seadus-
likus korras. Kohtupidamise üle
tuli Narva loogiti kaudu sõna
saata Ryensloti (Tama) linnuse-
ülemale, et ta sõna esindaja
kaudu saaks jälgida kohtupi-
damist³⁴.

7. Suur konflikt Tallinnaga.

Vastuolud Tallinna ja Nar-
va vahel olid juba 15. sajandi
alguseks läinud nii kaugele,
et 1405. a., nagu espool tä-
hendatud, sulati Narva kaup-
meestel juurdepääs Noororovi
kaubaõue. Kuid raskelt re-
niski oleks tekitanud ara-
liku konflikti mõlema lin-
na vahel, kuna Narva oli
liig järele Tallinnaga avalik-
ke vastuolu astuma. Nõrk
konfliktid, mis tekkisid enne
1414. a., olid vähemalt ametli-
kult ikkagi Tallinna linna-
ja Narva ordufoogiti vahe-
lised. Nii tekkis 1414. a. kon-
flikt Tallinna pürgemeistri
Gerd Witte molalaadur-
gi pärast. Lääv jõhkas Narva

õi sündnes madalikule. Fooqti mees-
kond oli laadungi uppmurhisest
päästunud ja pidas sellest rana
kombe järgi ühe kolmandiku kin-
ni. Tallinn ei olnud sellega rahul.
Fooqt aga väitis, et see ofits täv-
likult hukkunud, kui tema
maskonid seda poleks päästnud!

Konflikt lahines sellega, et
Witte 1415. a. kõigi Narva külasta-
rate kaupmeeste nimel sõlmis Nar-
va fooqti Engelbrecht Krevetiga,
kelle mehed flavaliselt päästsid
uppuvaid varandusi, kokkuleppe,
millega määrati kindlaks ra-
halise tasu suurus uppuvad
kaupade päästmise eest. See le-
ppe kinnitati ordumeistri poolt
24. febr. 1414.²

Narvas rüürides sõlmis Gerd
Witte ka Narva raege tähtsa kok-
kuleppe. Narva oli kavatsunud
jõisundmesse tulevalt laeva-
delt hakata võtma raiarahha,
et saada linna tulusid. Suis
oli aga Wittiga kokku lepitud,
et raiarahade määramine
jäägu Tallinna hoolde, kuidugi
selle tingimusega, et nendest mis
teatav osa läheb Narvale. Ouna
seisukohti põhjendades Wittie selle-
ga, et kui raiarahha määratale-
se. Narvas, siis see pariste löst-

mine lähel orduvõimude arvele ja
nii võivad ka venelased omalt
poolt hakata kaupu maksusta-
ma, mis võib edaspidi palju
tuli tekitada. Narva nõustub un-
de põhjenditega.³

Suprem konflikt Tallinnal
tekkis 1417. a. ja sekkord mitte
enam orduvõimude, vaid juba
Narva linnaga.

1416. a. oli jälle misang kau-
bandamises Kuningaaga. Põhju-
seks oli sekkord, et venelaste
müüdnud riidekaupad ei oma-
nud tarvilikku pihkest. Sel-
lepeärast oli sekeldusi juba no-
vembris 1415⁴. 17. jaan. 1416 ku-
las Tartu omal algatusel sõi-
du Novgorodi⁵ Neftuvaris Liivi-
maa linnade päeval Pärnu
ihtimused tunda linnad Tar-
tu misukohtadega ning kau-
basoit Novgorodi ja Sevale
pandi kehtu alks. Sevastu
jäeti aga kaubitsemine re-
melastega rüaks Riias, Tar-
tus, Tallinnas ja Narvas⁶.

Liivimaa teigi halvaks
ordurügi halb rahukord kõi-
gi naabritega. Lodu ja Bolz-
ga oli sõda puhkenud. Taani
Kuningas, kelle alla kuulus-
sid ka Rootsi ja Norra, oli

samuti raamlik. Lodu suurvärsil Wö-
lantasel oli häid sidemeid Moskwa-
ga ja nende abil ta kihutas üles ka
Worogodi. Pihkwaaga oli küll rahule-
ping, kuid seda võis 4-nädalase
ühesõutlemisega lõpetada. Neil põhju-
sil ei usaldanud Hargu-Viru vä-
sallegi ordumeister Preisimaale orde-
vägalele abi saata⁷. Leisunud piiril
oli müvõrd piir, et Tallinna kom-
tuur, orduvägede tavaline juhataja,
5. märtsil juba Neskernwa (Serebnos)
oli läinud⁸.

Vastlapäeval, 3. märtsil ilmusid
Worogodi saadikud ordumeistri
juurde ja nõudsid tasu kaaju-
de eest, mis Pihkwa sõja ajal 1407.
a. nende maadele orduvägede
poolt tehtud, samuti Warka poolt
1409. a. Worogodi vooimeestelt
aravõetud hõbeda ju. eest⁹.

Lüvimaa poolt kehestatud kau-
bakeeluga põlunud meritaarused
liinad nõus. Stralsund protestis ja
teatas, et ta keelule ei allistu. Ko-
penhaageni liinapäev aprillis
isegi tühistas Lüvimaa liina-
de poolt kehestatud kaubaku-
llakuus Lüübeckis peetud hau-
sapäev nõudis ülesti kauba-
keelu tühistamist¹⁰. Lüvimaa
liinad jäid siiski endistele ni-
rukohtadele. Koik saatkondade

sõidud Venemaale ei andnud tul-
lunusi ja sügisel kihestas ka Nov-
gorodi täieliku kaubakulu. Isegi
Pihkva ja Polotskiga kaubitsemine
heelatigi, et sakslaste kaubad sealt-
kaudu Novgorodi ei pääseks. Kõi-
gile teedele olid välja pandud
piistavid, kuhu täitmise järel
valvama."

Välgi teravamaks täks sei-
mund aastate vahetusel. Mosk-
vast oli tulnud Novgorodi
seatkond sõja kasuks kihutus-
tööd tegema. Novgorodis oligi
juba turgudel ja kullitsamurka-
del kuulutatud, et iga mees ol-
gu valmis oma võrsti saks-
laste vastu aitama. Selles pi-
nuvas olukorras saatis Narva
foogt saadikud Novgorodi¹².
Nii nähtavasti imbestis sei-
mundit vähemalt sedavõrd
selgitada, et kaubitsemine Nar-
vas võimaldus meest. Võib
hull arvata, et päris seisus ta
seal kunagi polnudki, vaid
Vadjamaa kaupmeste vähen-
damisel Narva mudne kau-
du Narva kogu aeg immu-
ses. 1417. a. alguskes elavnes aga
kaubitsemine sedavõrd, et see
tõi linnu hakkas häiresta-
ma. Narva tuli terve rida

rõõraid kaupmehi, kes asusid nia elama pikemaals ajaks ja siin kodumeesid. Niist oli nimelkann Bernd Lembo¹³, Tallinna Suure Gildi kaupmees, kes varem oli jäänud maksuinspektiks ja võlausaldajate eest põgenenud Rootsi¹⁴, müüdi aga esmalt Viiburi, pärast Narva kaudu õige hoogsalt hakkas Venemaaga kaubitsema. Tallinna kaupmehed, kes kas kokusõnude pärast, või tarvilikkude nõdemite pindusel sellest tulukaast kaubitsemisest ei saanud osa võtta, jälgisid meelehitedusega kaubitsemist Narvas. Üks Tallinna kaupmehist, kadunud Lepasaare omaniku Hindriku Leheršclivki näimees Peter v. d. Wolme esines aprillis 1417 Riia raele isegi teadmaandega, et Tallinn peaks suvatabinõusid tarvitusele võtma nende vastu, kes Narvas kehvastastelt kaubitsvad.¹⁵

Ordurõimud Narvas raatasid kaubitsemiseli läbi sõrmude, sest nende huvides oli, et rahakorral Venemaaga ei halveneks. Narva raad omalt poolt püüdis lojaalselt Tallinna juhkumid täita, ta võttis kaupmeestelt vanded, et nad kaubakuldu ei ülitaks. Tallinna trahviraamatust liigse kellegi Lütke Hiivile Eskenissoni kopristuse Narvas antud rahvande eest,

linna ta ostitud solapartii linna-
de koolust ja antud raudest hooli-
mata süski Nivala mõisad¹⁶.

Et Narva kaubitsemist tõhes-
tada, hakkas Tallinn rasteenda-
ma kaupade¹⁷ keelu sisse¹⁸. Nar-
va kaubitsemine tuli ka lõne
alla hausalinnade päeval 1444.
a. suvel Liubekis ja Rostokis, kus
otsustati kirjutada Narva ja Tu-
ru võimudele ning Viiburi fog-
tile Bernd Lembo, pärast, kes
linnade keelu vastu reuelaste-
ga kaubitsevat. Otsustati ka
Lembole eesile kirjutada¹⁹.

Sellest otsusest võime järeldada,
kui suurejooneline oli Lembo
kaubitsemine. Samal päeval rai-
ti vastu ka otsused holland-
laste kaubandamis piirami-
seks Liivimaal²⁰.

Politiiline seisund oli
kesksuvelgi veel väga terav. On
isegi teateid, et Horgorod asus
Narva jõe muregiti kindlus-
tist rajama. Ka saksa kaup-
mestel sissööide oma riiki
oli ta täiesti sulgenud²¹.

Tuba linnade päeval 24. jaan.
1448 olid linnad peodumult
ordu võimude poolt palvaga, et
need kaubakeluga Venemaa
vastu iihineksid ja et ordu-

mister kulaks ka kranilja väljarco
 Liiwimaalt²¹. Siisid, mil Narwa kau-
 bitseniine oli suureks kawaanud,
 pöördus Tallinn kirjalikult nihaasti
 Narwa linna enese kuni ka Narwa
 loogiti poole, et kaubandamine Wen-
 emaaaga lõpetataks, eriti aga, et soo-
 la ei walguks Wenemaale. Tallinn
 teatas ihtlasi Norwale, et ta kõigi
 nende wastu, kes kaubitseniist We-
 nemaaaga jätkawad, surwabiniind
 wotab tarwitusele nende Tallinna to-
 leku korral²².

Narwa raad pidas seisundi
 üle nõu kohaliku ordufoogtiga
 ning informeeris asjast otsekohe ka
 ordumestrit. Nähtawasti koos ordu-
 meestega töötati välja ühine plaan,
 kuidas Tallinnale wastata. Narwa
 kinnitas 7. juulil 1417, et Narwast
 mingit soola Wenemaale pole läi-
 nud, küll aga näinud Narwa
 kaupmehed, kes Nawa suet külas-
 tanud, kuidas nima Danzigist
 laenu tulnud soola ja heeringate-
 ga. Narwalased rõhutasid, et kui Nar-
 wa kaupmehile antakse jamaasuga-
 sed õigused Ingorodi kaubakonto-
 ris kui on haussalinnadel, küll
 siis nende linn täidab liide kõr-
 raldused neid, mis haussalinnad
 temale peale panevad²³. Samas
 raiinus wastas ka ordufoogt:

Narva kaupmehkond ei saa han-
sakaupmeeste õigusi kasutada,
vaid kaubandamine Narvas toi-
nub erikokkulepete järgi. Foozt ei
pua ennast seepärast ärgustatules
kaubandamist Narvas alasta-
ma. Kuni Tallinn sellega ei nõus-
tu, siis kaovad ta ordumeist-
rile, küll Narva ordumistri kor-
raldusi kuulab²⁴.

Kuid ordumeistergi poolde
Narva poliitikat. 18. juulil 1417
teatas ta Tallinnale, et ka te-
ma arvates Narva oleks ho-
lustatud kuulama vaid mis
hansalinnade korraldusi, kui
tema kodanikel oleksid sa-
mad õigused kui hansa-
kaupmeestelgi. Nüüd aga ei
tohtivat Narva kodanikele ta-
histada nende suvised õigu-
si ja vabadusi kasutamast²⁵.

Tallinnale mõistagi ei rõi-
nud Narva isesisese talitus-
viisi meeldida. Tõenäoselt kä-
sitati küsimust Tartu lin-
nadepäeval 1. augustil ja ris-
tisti linnadepäeva teadusi-
el lehvastas Tallinn me
korralduse: kuulata Narva
kaupmeestel kaupade ostimi-
ne hansalinnadest, niilt aga,
kes siiski pealeid julgevad

tulla hausalimadesse, kaup ja raha omastada²⁵.

Tallinn asuski karuni kaega karistama kõiki neid, kes Narva kaandis kaubitsevad. Väga kaubaselli on Tallinnas raskusti karistatud selle eest, et nad olid oma kaubamärkide all laevaga kaup saanud Narva Hermann von Gutthausi nimeli, vihmase oli kaubad edasi müüvad Viiburi kaupmehele Allef Burehofile. Narva astus energiliselt välja kaubasellide kaitses ja kui viimasel Tallinnast ärgust ei saanud, siis kandis asja Lõvimaalimade päeva ette²⁶. Narva kaupmehed kahtasid kaubaseisakut ka Novgorodi turu kütlastamiseks²⁷.

Kui oli Narva-Tallinna vaheline konflikt võtnud väga terava iseloomu. Välispoliitiline olukord oli niiski juba paranemas. Tallinna rahahäradel läks Novgorodis novembri korda pea kõrgis küsimusis kokkuleppele jõuda, kui aga kaubavahetust veel otsukohe ei saadud alustada, siis peamiselt seepärast, et Novgorodis kalle lahti oli pääsenud ja suurem oli nii suur, et kaupmestel nal midagi teha polnud²⁸.

8. Narva kaubandussikud sigused laienemad.

Tallinna laopõlga sulgemine Narvale asetaski niivõrd väga raskesti seisundisse. Loomulikult ka Tartu, kes ka ise oli huvitatud uue kaubandusist, samuti kaeldus Narvale midagi müümast. Kaubandamine ähvardas jääda seiku. Kõrgeimad tuli niivõrdki arutamisele Narva kodanikkonnas ja aega kohaliku ordukoostisega koos läbi kaaludes otsustati saata saatkond ordumeistri juurde Riipa. Paad näis olevat selle ettevõtte puhul passivne, viististi sellepärast, et ta ei tahtnud vahelkordi Tallinnaga rikkuda. Nii valiti saatkonna etteotsa lihtkodanik, kaupmees Hans Brakel. Brakelid leiamme tol ajal Tallinnas kodanikkonda sees. Juba 1386. a. esimes üles Johannes Brakel Tallinna Suure Gildi lauavendade nimistus. Varakult olid ka mõned Brakelid Narva asunud. Üks niist, Albrecht Brakel, andis 1389. a. maja Narvas edasi oma vennale Hansule. Viist seetõttu Brakel oligi mõnd,

kes saatkonna esotsa astus. - Saatkonna mõtet näib enägiliselt olevat õhutamud ja võib-olla ka kohaliselt toetamud suvokaupmies Bernd Lemgo, mis selgub sellest, et saatkond ka Lemgo äästuks kasuks rälja astus ja mõeldi küsimust rakustas Lemgo seisukohalt. Võib-olla stitis ka Lemgo ise kaasa.

Joulupühade päidke jõudis saatkond Rügä ja pääses sinu ordumistrit Landert von Spaunheimi juhtule. Saatkond tutvustas ordumistrit Narva tähtsuse ja tema kaubandusliku seisundiga. Ta näitas, et linnal on piirikaitses mõttes tähtis ülesanne, ja kui teiste Liiwimaa linnade soovi kohaselt talitada ja kohalike kaubandamine ära kuulda, siis daniel ei jää muud üle kui Narvast põgeneda ning linnu kaitses jätta. Kuni apa linnale kindlustada soodsaid kaubandamisvõimalusi, võiks loota isegi värske vere juurdevoolu linnale, nagu seda Bernd Lemgo Narva asunike näidamud. Narva saadikute palavamales soovies loomulikult oli, et ordumeister mõjutaks Tallinna ja sunniks teda Narvale oma kaubaturgu uuesti avama.

Ordumeister suhtus Narva soovidesse väga heatahtlikult. Oli ju ordul üsna palju hõõrumisi haualiv-

madega Venemaa kaubanduse pärast. Orduteuurid tegid meeldi võimaluse korral truulastiga äri ja ordumeister püüdis alati nat-rata, et nende õigusi ei kitsendataks. Nii näitab ka ordumeister Viimurcheima, kindlustades Narva kodanikele monopolistilise kaubandamisega Kacheyšel liis-
sas oma armulikus hõbe, et see ei tohi kitsendada orduteuurite kaubandamisõigust saatsamas³. Kausa aga püüdis or-
dut ja tema kassilasi veel kaubaturult alati välja tõrjuda. Näiteks konfiskeeriti 1697. a. Novgorodi kaubaõuel ühe saaks-
last hõbe ja hõbused põhjendusega, et ta Viljandi kom-
tuuril kaupmehe saatel kaubaõue tulnud ja ordu raha-
ga kaubitsenud⁴.

Kuid mõjutada Tallinna ja hansalinnu ei riisnud ordumeistri võimuses. Kõik, mis ta võis, oli see, et ta lubas rahumeelina korraldada kokkusaamise Tallinna ja Narva linna saadikute vahel, et need omavahel kokku lepiksid. Kuid ta andis saadikutele nõu, sõita edasi Peitimaale ordu kõr-
meistri juurde ja nõutada su-

dale uusi Türgi kaupade nissostukes
Preisimaa linnadest, eskhätt muidu-
gi Danzigist. Preisimaa linnad nimelt
olid teiste hausalinnadega vastuslus-
sist nende Türgi Novgorodis kaubitse-
misel oli mitmeti kitsendatud. 14. sa-
jandi teisel poolel hakkasid nad
suuremal määral oma kodumaad ja
poola kalvit toimetama Novgorodi tu-
rule maanteed mööda läbi Preis- ja
Kuramaa, kuid hausalinnad tegid
neile sõitule takistusi. Nye hubi ra-
hulepingu sõlmimise järel, kuulati
need kaubateadised maad mööda
sootukes⁵.

20. dets. 1417 andis ordumeister
Brakelile head soovituskirjad kaasa
ordu kõrgmeistri nimelt, milles kü-
simusi valgustati Narva seisukohalt.
Asi ise oli ordumeistrile läinud
nii südamesse, et ta kaaks päeva
hiljem, 28. dets. 1417 veel teise kirja
saatis kõrgmeistrile, kus ta muu-
ras juhtis tähelepanu sellele vöi-
matule seisundile, mis siis tekitab,
kui linnad hakkavad maad
valitsema, ning käske ja jagama.
Narva-taoliste väikeste linnade
kodanikud Rootrist sõitvat ra-
balt Novgorodi rahet, mille ei üt-
levat Tallinn ega hausalinnad
midegi, kuid meie omad (s. t.
liini ääri kaupmehi) tahavad nad

kõigiti kitsendada" - kirjutas ordu-
meister". Nüüd loome Rootsi lin-
nadest kinnitab meele, et siin
Lengo informatsiooni motiveeri-
miskel alluseks olnud, kuna ju
Lengo pikemat aega Rootsis ela-
des sealsetid kaubanduslikeks
olusid hästi tundis. Siinjuures
olgu märgitud, et saadikute Riias
viibides ka ordumeister Riia
linna esindajate arvamist Tab-
linna-Narva vahelises konflik-
tis teada soovis, - Riia kaal-
dus aga seisukoha võtmisest
kõrvale⁺.

Kaus Brakel pääses kõrg-
meisteri ette Huhumi lossis Pri-
simaal. Kõrgemeister Michel Kuch-
meister kohtles saadikut väga
heahtlikult ja tuli Narva suu-
ridele vastu. 12. jaan. 1448 andis
ta tarvilikud kaitse- ja turbe-
kirjad ja loodi välja kuni Nar-
va linnale kuni ka Bernd
Lengole kaubandamiseks Pri-
simaa linnadega, viimasele
ühe aasta peale, nimelt neli-
pühast nelipühini. Ka muu-
du tundis kõrgemeister suurt
huvi Narva linna olukorra
 vastu ja laskis end kõige-
kõrgemalt informeerida. Tulemu-
selt oli, et kõrgemeisteri arva-

les Ordu Narva huvidele vastutule -
 kus veelgi kaugemale peales mine-
 ma. Ta aritas kõrgelikult hiiri ordumeist-
 rite järeleparimise, mida Ordu võiks
 veel teha Narva linna heakorra
 ja julgeoleku tõstmiseks. Kuid juba
 linnameistri enese juures läbirääkimisi
 sehtlusemusega Hans Brakeliga koos-
 tati väike kavand, mis tühles lin-
 na huvides ette võtta. Esijoones tege-
 Narvale muudugi linna kindlusta-
 mine muret. Põhkon sojalahvad pää-
 xoid rabelt Narva jõkke ja linna lähe-
 dusse ning võisid oma väeosi kas või
 kulgul maale paisata. Siis pärjnes ra-
 jades järvelähku, s.t. kohta, kust Nar-
 va jõgi Ripsist välja voolab kind-
 lustada pulvärzi abil. Kulude kätteles
 arwati soovitarvikes võtta Narva tule-
 vailt kaupadelt raiatolli. Linn ise
 olevat soja ümbritseva kraavidega,
 mis siia veel puuduvad. Samuti
 peeti tarvilikuks, et linn saaks
 pitsati ja tugev raha pitserdami-
 seks mõne hansalinnadki. Lõpuks
 peeti tarvilikuks, et kõik vanad
 tugevused ja elised saaksid hirmuta-
 tud. — Kii olid Hans Brakeli nõu-
 dul parimad tagajärjed.

Jaanuaris 1618 kolmaris pe-
 tudes linnadenäva ajal (23. jaanuaril)
 kohtusid Tallinna ja Narva saa-
 dikud ordumeistri juuresolekul

teinteisega. Et Tallinn seda kokku-
 saamist võttis väga tõsiselt, näi-
 tat juba see, et kema saatkonda
 4 raskhärnat kuulus, Gerd Witte,
 Ludwig Dunewar, Johan Palm-
 dach ja Hindrik von Telgeten.
 Narva oli rahapeal saanud
 õiguse Preisimaa linnadest kau-
 bastules, seotõttu polnud Tallin-
 nal mõistagi enam kasulik
 kaubakulude Narva suhtes las-
 ta edasi kesta, vaid need
 kitsendused kaotati. Laskumise-
 nek tekkis ainult vaid lah-
 tise sola ostmise pärast Tallin-
 na sadamas: vaieldi, kas Nar-
 va kaupmehed võivad osta
 sola Tallinna sadamas vä-
 lismaa laavadelt või ainult
 Tallinnas kaubakeldritest. Nar-
 va nõudis siin täielikku m-
 badust, kuna solavedu sa-
 damast ja imberlaadimise
 laevalt lauale märksa vähem
 kulukas on, seavast välgave-
 du linna keldritesse kulu-
 sid aga aina suurendakes.
 Kuid Tallinna huvi, mis
 nõudsid, et iga solalaad-
 dung peab enne müüki la-
 valt veetama keldrisse. Kok-
 kulepet selles küsimuses ei
 saavutatudki, Tallinna raad

lubas küsimust sel korral kaaluda ja ordumeister andis Tallinnale võime-
luse nõutada vastusega kuni jaanipäevani⁹.

Narva rööm oli saadud sõidu-
üle mõistagi suur ja Brakel korra-
ga päevakapzelaue. Kõhe 1448. a. kutsu-
ti ta rachaapraks¹⁰. - Klausalinnad
olid niid Narvale märksa vastutule-
lilinnad oma laokohdade avamisega.
1422. a. jutustatakse, et narvalased ol-
vat kasutanud kaupmeeste tegusi ka
Klausalinnades ja Flandrias¹¹.

Tallinn ei tahtnud siiski leppi-
da hoopis kaubandamisega Narvas,
mis keppaspoole eriti elavnes¹². Ka Tär-
tit ja Riiait häiris see kaubitsemine,
kuna suurimaiks kaubitsejais Narvas
olid just üksikud sõlsuse huve mit-
tearvestavad Tallinna kaupmehed¹³.
Tallinn kavatses, nagu ta 31. märtsil
teatas, kaupade väljavedu jälle Nar-
vas kulata ja palus ka Tartut ja
Riiait oma kaupmeestel Narva ja
Neva suudme külastamine küllata,
et sellega mõjutada reulasi küre-
maiks läbirääkimisiks rahulepingu
sõlmimisel¹⁴. Kuud teised linnad ei
nõustunud Narva oraldamisega. Riia
eriti hoiatas 18. apr. 1448 Tallinna
mõttevatute saamusest. Ta soo-
mitas küll oma kaupmeestele nõu
anda, et nad Narva sõltudest loo-

bulesid, kuid siidukeelne maks-
mapanek võivat tuma soovima-
ta sekkdusi ordumestriga¹⁵. Et
Tallinnal miid tuli onsa kawat-
susist loobuda, siis võttes ta Nar-
va kaubanduse püüaniseles tarvi-
tusele koguni teise abinõu:
aprilli lõpul laskeis ta kaubitse-
mise Venemaaiga täielikult va-
baks. See närvile samu tuli
mii ootamatult ka meretagu-
sile linnadele, et Visby näpilis
4. mail tegi Tallinnale etteheited,
et see kaubareise Venemaa-
le lubades teiste linnade arva-
must sugugi pole küsinud¹⁶.
Muidugi langes kaubanduslike
elavus Narvas kohe, niipea kui
Novgorodi turg avanes.

Hojata püüdis Narva Tallin-
nale suvel meenutada ordumest-
rile antud lubadusi lahtise roole
müügi asjus narvalastele?
Antud olukorras oli täiesti
arusaadav, et Tallinnal su-
guigi healduvast polnud Nar-
vas soovidele vastu tulla.

9. Tallinna kodanikkude kinnisvarade maksusta- miskatse. Rahuleping Narva jões.

Kuna Narva ei õnnestunud Tal-
linnas kõiki oma soove läbi viia, vähe-
malt lahtise soola ostmise suhtes Tal-
linna sadamas, ja oleduvõimudele min-
nidegi parata ei saanud, — hakkas
Narva ise otsima abinõusid, kuidas
Tallinnale survet avaldada. Kõik vöö-
maluse näinud selleks palkuivat
Narvas Tallinna kodanikele kuuluvad
kinnisvarad, mis olid vabad kõigist
avalikest kohustusist juba tollest ajast,
mil Narva asuti¹.

Juba Tallinna maajooniistri Gerd
Witte viibimist Narvas 1445.a. päästeta-
sude lepingu sõlmimiseks oli ka-
sutatud Narva raadi poolt, et tulla
tähelepanu juhtida tallinnlaste kin-
nisvarade maksustamise vajadusele
Narvas: olevat ju kõigi varem duste
omandikkude kohustus linna kait-
seks välja kaasa aidata, kuna vaid
Narva omad kodanikele see osu-
tuks raskes. Narva rae esindajad
on edasi rühtunud, et Tallinna ko-
danikel tuleks maksta Narvas iga
aia, iga kinnimaja ja iga õuealuse
krundi pealt linna kasuks 1 mark
aastas. Witte on aga seda kumaldas

hakamud naerma ja kostunud, et seda päeva küll ei saabu, mil Tallinn hakaks Narva linna müüride eest hoolitsema, neid ehitama või parandama.

Meidugi pahandas niisugune vastus Narva raadi ja kodanikele. Nüüd, 24. nov. 1419 pöördus Narva juba kirjalikult Tallinna poole, meenutades läbirääkimisi, mis Gerd Wittega peetud. Narva nõudis kategooriliselt, Tallinn andku enda kodanikele teada, et kõik need, kes pole Narva linna päriskodanikud, oma kinnisvarad linnas „aasta ja päeva jooksul“ vöörandaksid päriskodanikele, vastasel korral ähvardati nende aidad ja majad sulgeda ning tühiad krunetid vöörandada. Kirjas tähendati, Narva kodanikud olevat väga kibestunud, et nad peavad kaitsma ja valvama nende varandusi, kes Narva kodanikud ei ole ja linna kasuks mingeid avalikke kohustusi ei kannu.

Politiiline seisund püüel oli aga rahupeal teravaks läinud, niivõrd teravaks, et augusti algul ordumestri pidastar

vilikukes piiri läheduses valvetõket pi-
dada³. Narva foogtil tuli rohkesti diplo-
maatilis ühisakendeid euda peale võtta.
Kevadepoolse suve võttis ta osa läbirää-
kimisest Hiiburi pealiku Kriister Niklis-
soniga⁴, sügisel käis ta koos Tallinna
raehärra Richard Laupaga ja rüütel-
konna esindajaga Tassu küniga juu-
res⁵ ning detsembris ordu kõrgmeisteri
juures Theisimaal⁶, kellele mis laingituse-
ma kaasa paar jahikulli⁷.

Aprillis või mais 1420 oli Narva
foogt jälle venelaste kaupade hinna pi-
dand. Tallinn tegi supärast ettehei-
teid: kas müssugune kaupade hinna-
pidamine ei spa kaupade müügi-
hubs. Ordumeister aitas aga rahajuh-
tumi kiiresti lihvideerida, teeskledes
Narva foogti kaubad äravõetud va-
baks anda⁸.

Kuid kohe selle järele teurhis
päevakorrale suurem skeldus. Na-
ra jõeel tungisid tundmatud meri-
röövlid kallale vene kaupmeestele,
kes parajasti teel olid Tallinna
poole, ning omastasid neilt umbes
2000 hobetükki e. 10,000 riia marga
väärtuses kaupade. Kaupmehed ise ve-
ti vangidena Tallinnale⁹.

Venelastega lõpmend rahulepingu
muendamisel üle jatkati hoogralt lähi-
näähkimist. 24. aug. 1420 sõitis ordumeis-
ter koos Borgorodi saadikutega ordu-

prävale Võidu. Vene saadikud olid omalt poolt esitanud rahulepingu kava, millega pandi ette Narva jõgi kummaagi maa vahel sel viisil poolitada, et piir joheks keset jõge. Peale selle taheti Ordule lubadust, et sõja korral rootsi väed Ordu maa-alast Vene-maa kallale läbi ei pääsks. Orduvõimud kiidud, et esitatud tingimused ei ole neile vastuvõetavad¹⁰.

1422 aastal jõudis katk, mis juba paar aastat varem Soogis röödis rahvast hävitamud, ka Lääne-maale ja tegi kõigis maa-urges laastandistööd. Elumised aastad olid kehvad, vihasaak äpardus, rahvas kannatas alatoitluse all ja surevus oli suur. Linnad jäid inimestest peaaegu tühiaks, tööle põgenesid maale varju otsima¹¹. Elu lünnades jäis seisma. Muidugi kaotas taand tõtte ka Tallinn ja Narva vahelkord osa oma toravusest ja rahvast seotattu jäidki surevabinõud kinnisvaraomanike kude vastu Narvas leshaldamata.

Siis jätkati läbirääkimisi venelastega. Ordumister lähtas saadikutena Soogorodi Viljandi

kontuuri Goswin von Polemi, Narwa poogli
Herman von Gipteni (Gimters) ja kuu
vennapoja Winkeli von Spauheimi. Lep-
puni seal ei jõutud, sest vendlased nõud-
sid kaugkudeldelt pooll Narwa jõge¹². Kõik,
mis sadelikud saavutasid, oli see, et
järgmise aasta 26. jaanuaril otsustati
pidada päev Narwa jõel¹³.

Etteralmistused selleks päevaks olga-
sid varakult. Juba 20. det. 1420 palus or-
dumeister Tallinna päeva heales korda-
minekutes aidata mitte üksi hea nõu,
 vaid ka teoga. Iist kuuu novgorodla-
sed tulevat tugeva kaitsevõega Narwa
alla, siis peales ka Tallinnu hoolitsema
tugeva kaitse eest: kohale tulevat
saata 60 raudrüüsi aubukütti. Sõja-
varusti tulevat peita saaridesse, et
see ei paistaks silma¹⁴. Narwa sõitis
aegsasti ordumeistri eriliste volituste-
ga Tallinna püürjemeister Werner von
dem Rode¹⁵. Novgorodis pidas aasta
lõpul läbirääklusi ordumeistri tõlk
Karteki Lassenbeke, kelle kirjadest
selgus, et meeleolu oli seal lebasoodus,
mõistagi kaupade röövimise pärast
Merul. Lassenbeke andis nõu, färwa ja
Nyljandeli loogtid võtku otsukohe oma
raad kolleku ja olgu sõjaväelised. Kaup-
meestel keelduti samuti läbi Narwa jõe
minna¹⁶.

Jaauuari algul tuli Narwa uue
kaupmehi, osalt Novgorodist, osalt Nera

jõelt. Antud juhiste kohaselt Wör-
ner v. d. Rode juhtis nad Tallinna,
kus neid mitkane kinnis peeti,
kuni ordumeister Narvas lais¹⁷.

26-28. jaanuarini oli päev do-
goro di saadikutega Narva jõel. Or-
di poolt oli kohal ordumeister
Sigfried Lauder von Spanheim
ise, keda mitmeid tavaliste au-
võaldustega kohteldi. Temaga ka-
sas oli tüve hüljar saatkond,
kuhu kuulusid maamarschal
Wahrbe von Hunsbach, Viljandi
kormtuur Goswin Polem, Tallin-
na kormtuur Dietrich Duckow,
Nimne foorjt Johan von Trecht
ja mõistagi ka Narva foorjt Her-
man Gysten. Vene saatkonna
esotsas seisid kaes Novgoro-
di fressadnikut ja leedu vürst
Fiodor Patricius poeg¹⁸. Tallin-
na raeherredest olid kohal
peale Wörner v. d. Rode ka
Gerd Witte ja mitmed teised.

Elläbratäkinised olid va-
hepeal andnud juba seda-
rõrd tulemusi, et rahuleping
võidi kinnitada mõlemat pool-
te ristisõndlusega. Rahutingi-
mused jäeti endised, ka piis-
pidi kulgema nagu vanasti,
s. t., et vohelased tegelikult lo-
tusid. poola Narva jõesängi nõud-

misest⁴⁹

Peale lepingupunktide, mis poolte nõud-
misel kirja pandi, püüdati muudlei kü-
simusi, mille kohta sõlmiti mõned ri-
kolekullepid. Nii lahendati raud, ordu-
meister Brüggeni aegne võlgade nõud-
mine äravõetud kaupade eest⁵⁰.

Raskimaies küsimuses oli muu-
dugi Narva jõel rõõvitud kaupade ja
vaugistatud kaupmeeste asi. Venelastele
oli vahelpeal saabunud andmeid, et
rõõvitud kaubad ja vaugid on müüdud
Taksamaale, kas Lüübecki või Visnari.
Ordu saadikuid oli võimalus oma käed
puhtaks pesta, selitades, et kausalin-
nad ei oisa Ordu käsutuses ja Nov-
gorodil endal tuleb hoolitseda nende
vuhite selgitamise eest. Nii ei jäänud
võimalisi flakistusi rahulepingu sõl-
mimises, kuigi asi ise jäi selgita-
mata. Palju raskem oli muudugi
selles küsimuses Tallinna saadikute
seisund, kes Rausa luve pidid kaits-
ma. Nagu venelased hiljem tõendavad,
olevat Tallinna esindaja Gerd Witte
neile sel puhul selitanud, Visnari
linn ei kuuluvatki Rausasse⁵¹.

Rahuläbirääkimiste kõrval oli
Tallinna rahhärrodel loomulikult
võimalus arutada Narva rahhärrede-
ga ka mõlemia linna vahelisi
tülisid. Siin nähtavasti leiti mäle-
matt poolt leplikum tee.

Sama aja paiken astus Narva
 rae etteotsa noor emargiline jür-
 jameister Hermann Louwe, Tal-
 linna kaupmehe poeg ja Tallin-
 na Suure Eeldi tüga, kes kogu
 oma tegevuses Tallinnale sob-
 ratlikumad jooned põimelis pida-
 da, müürid sobratikku isezi, et
 Narva saaks tema peale odu-
 meistri kes kahest tõstis. Siis
 astus aga tema pärast üles
 Tallinnast/kaupmeeskond pärit
 oliv, selitades, et kõik, mis Lou-
 we teinud, on ta teinud kaup-
 meeskonna huvide²².

10. Uus sõjahirm a. 1422.

Kuna 1421. a. rahulepinguga
 kaubanduslikud arusaamatus-
 sed Haasaga jäid lahenda-
 mata, mis jolivil mood rasku-
 nd kaubanduse alal Vene-
 maaga paratamatud. Kaubit-
 semise toimus korralikult
 ainult Narvas. Märtsis 1421. a.
 sõitis Tartu saadik Francke
 Novgorodi, et selgitada kau-
 banduse müsti alustamise
 võimalusi. Tartus liikus kuul-
 dusi, Novgorodis ähvardatud
 kaupmehe vangistada¹. Ent

ei andunud aja tagajärge. Novgorodi
saatis vastusdes äärmiselt teravatooni-
lise kirja, milles heideti ette nii kau-
pade kõrvimist Neva jõel kui ka
seda, et saksa kaupmehed juba eelmi-
se rahv ajal rünelasi olevat petnud,
müües nile võltsitud kaup. Nov-
gorodi kaupmehed ei tahtvatki enam
kausalinnadega kaubelda, seletati kir-
jas. Ja et rahekorrad oleksid selged,
kutsuti ühel aprillikuul pühapäeval
kõle saksa kaupmehed Novgorodis
võtse ette ja kirjutati nende nimed
üles. Siinolt preestri ja õuesulase vastu-
tusel jäeti nad faktiliselt rüak. Kaup-
mehed ihes varaga tunnistati pant-
vangideks mere alla müüa vene
kaupmeeste eest³.

Muudugi kuulati müüd Liivi-
maa linnadest kaupmeestele sõit
Novgorodi. Kuid suurega pidid
harksalinnad nägema, et kaubitsemi-
ne Narvas ei lõkannud, vaid Narva
kaupmehed isegi müüsti oma kau-
padega hakkasid Novgorodi sõitma,
kus nad muudugi tegid head
äri. Koguini terve minnestik on säi-
linud kaupmestest, kes kuulatud
ajal Novgorodi rahet olevat sõit-
nud. Nende kas liiane Berud
Lemgo mülased, tuntud raskär-
ra John Brakeli, Narva tulevase raskär-
ra Gerdt Mule ja isegi rahulepim-

ga sõlmimisel witi teenuterikku Tallinna püürimeistri Werner v. d. Rodé.

— Kivadepoole nime nõi Narwas Bernd Lingo. Tema paranduse likvideerimisel selgus, et tema varandus kõiki võltsid ei kata, vaid et võlausaldajad said ainult 40 prots⁵.

Kui kevadise hooaja alguseks kaupmehed Lise-Vendemaalst Norgorodi kolekui sõitsid, leidsid nad kaubaõue suletud ja turu tühi. Enamik kaupmehi sõitis edasi, kas Narwa või Pihkon, et seal kaubaga varustuda⁶. Saksa kaupmeeste seisukorral Norgorodis muutus järgest halvemaks. Üks neist, keda van Linder, oli ilma teiste kaupmeeste teadmata tahtnud mingit kirja teadetega Liivimaaile saata ja karistas naine Narwa poole sõitva vene-lase kaasabi kirja edasitoimetamises. Kuudagi olid norgorodlased asjast teada saanud. Nad laskeid kirjaväile järele kiihutada ja said ta kätte ja laskeid selle vene keelde tõlkida. Seejuures anti kõigele, mis kiri sisaldas, riisalikult halb tähendus. 21. juunil poodi kirjaväja Saksa kaubaõue värava kätte.

Järgmisel päeval kutsuti kaupmehed
süüsti wõtse ette ja 10 munde seast, ihes
H. v. Lunderiga raugistati ning ahel-
dati?

Kuiid kulas Tallinn igasuguse
kaubandamise venelastega ka Hiwi-
maal. Kieluga kutsuti jhinewa ka
Narwat, millest räägiti Narwa pür-
jemeistrite Louweli, Skui ta Taflin-
nas käis. Ühtlasi kuulati sola rät-
javedu Tallinnast. Kuiid orduröimud
ja Narwa ei tahtnud kaubakeelust
kuuldagi. Narwa foogt kirjutas 25.
juulil 1421 Tallinnale, et kuld pole-
rat sugugi kooskõlas hiljuti toi-
munud kristinudlusega, millega
venelaste lubati tulla kaup-
ostma nii maa-kui veetud kan-
du. Foogt nõudis isege, et soolatelli-
mised, mis antud enne keldu maks-
mapanekut, saaksid täiditud? Sa-
muti arwas Narwa raad, et ordu-
meister sellist väga pahanduks,
kui kuldutakse venelastega kau-
bandamast. Kalegi kaubandavat
Tartu ja Riia päris avalikult Pihk-
vaga, kust kaup kotimuste kan-
du Novgorodi edasi toimetatakse.¹⁰
- Riia loonust paistis süski, et Nar-
wa tahtis mulldi hoivhuda tülist
Tallinnaga.

Kuupästi algul käis Narwas Tab-
linna rae inisidaja Albert Hoppe-

sack. Tal oli nü läbirääkimisi vene kaupmestega, et selgitada nende meeleolu, ja ta reisis, et oleks kasulik saata uuesti saadikud Novgorodi.¹¹ Augustis sõitiski Novgorodi Tartu saadik Voolik Engel ja jäi sinna sigiseni. Ta teadistas venelasi, et Narva järel vangistatud vene kaupmehed on haigete made postil röövlite käest lunastatud ja võiksid järgmisel aastal Novgorodi tagasi jõuda. Selle kohta sõlmiti kokkulepe¹² ja nüüd laskeis Novgorod vangistatud salesa kaupmehed vabadusse. Vangistus oli kestnud 9 nädalat nii raskis tingimustes, et üks kaupmies oli vangistuses surnud ja mitmed teised haigestunud.¹³

Narva oli põhitõlkanud kaubitsemist venelastega kogu suve ordumeistri soovidega. Ent riigisel tekkis järsk pöörale. Eelnevatel aastail olid viljakalduse tagajärjel olid kaupade hinnad sedavõrd tõusnud, et esimese järgu tarbained, eriti sool, hinnalt talurahvale kättesaadamatuks olid muutunud. Ordumeister palus linnasid soola ja teiste esimese järgu tarbainete

hinde alandada, kuid palve ei andnud
 tagajärge. Siis kuulutas ordumeister kok-
 kuleppile teiste maahärradega s.o. piiskop-
 pidlega, soola maalt väljaveo keelu. Sellest
 anti Tartus teada just enne jõule 21.
 detsembril¹⁴. Kõnes sellega kuulati ära
 ka mitmesuguste metallide ja metall-
 esemete, nagu tina, padade, kauniste,
 katilide, seelina, pliihi, vasekraadi, va-
 se jne. väljavedu¹⁵ ja kui Tallinnast
 tahuti järjekordne paadetiis soola talu-
 poegade regudel Narva toimetada, siis
 Ordu teenistuses seisvad mõisame-
 hed võtsid selle maantul ära¹⁶.

Metallide väljaveo keeld tõendas,
 et idast sõjapühad olid kerkinas.
 Ja tööpoolst saatis Narva 1422. a. al-
 gul Tallinnale kirja, mis oli täis är-
 vraid teateid. Novgorod olevat saat-
 nud saadikuid. Loodu suurvürsti
 Mitautase juurde sõna riima, et Mi-
 tautase poolt rarem avaldatud soovide
 kohaselt Novgorod olevat valmis
 ristisumdlust saheslastega üles ütlema.
 - Narva valmistus hooliga hinna kait-
 sele. Kõhjus oli tal vähe piissiroh-
 tu ja laskeriistev. Ta palus seepärast
 Tallinna laenuata võimalikult pool
 tünni piissirohtu, 2 suurükki ja 40
 kundi või niipalju kui võimalik.
 Kui sõjavarustis ära kulub, siis lubas
 Narva Tallinnale hõlpsalt korralikult ta-
 suada, vastasel korral aga kõik va-

kustise Tallinnale korralikult tagasi
saata. ihtlasi palus ta isikuid, kes
oskaksid suurtükke käsitada.¹²

Nõustuti ei võtnud Tallinn piir-
ist kaugemal sõjajutte alles nii
tõsiselt jega rutand olu abistamis-
ga niisugisi. Loomulikult, et Narvat
eriti nähteris tulekindad kau-
basulq. Igatahes otsustas Narva
midagi ette võtta, et muuta
Tallinna vastutulelikumaks.
Ta tulistas müsti mulde Tallin-
na kodanikelede varanduste
mehesustamist ja arvas, et mehe-
tuleks sisse nõruda juba sellest
ajast peale, mil Lord Witten-
berghordiselt selle üle rää-
gitud.¹³ Kuid isasugund ahwar-
dused murvafinöödest kinnis-
varaomanikelede vastu pöördus-
id seekord Narva kijas.

Narva ääres oli siiski põh-
jendamat, sest kaubitsemine
hakkas varsti müsti arenema.
ja ka hausalinnadel oli juba
lootus rahkordi Novgorodiga
lahendada. 31. mail 1722 toodi
hausalinnade päevale Liivbe-
hisse meriröövlite käest lo-
mastatud kaupmehed, kelle-
est Viimar oli maksmud
üle 1000 liivbeki marga lun-
raha. Kaupmeste eneset jätus-

kuse järgi olund röövliteks Teani ku-
ninga vasallid koke von Tötzen ja tii-
sdf. Nad nimud kaupmehed ühes nu-
de kaubaga soolasle merele ja salt ühe-
le saarele, mille nimi Moné (Mohn - Ek-
holm), kus saak ära jagatud. Suurem
osa sellest läinud Vismari, ka kaup-
mehed ise röödnud Meklenburgi maa-
le Vismari lähedusse raugi. Kui nad
röövlite käest olid lunastatud, nai-
mud nad samu röövlid täitsa ra-
halt Vismari linna tänavail jaluta-
mas¹⁹. Kaupmehed nõudsid ka röövi-
tud kaupa tagasi, mispeale Vismari
saadikud raskuküsimusepeseitamisid,
kus siis nende linna poolt makstud
lunaraha peab tasuma. Klausapäev
otsustas satta kaupmehed Liviimaa-
le ja nad sal Novorodile väljata.
Samuti otsustati Narvalt teatuid
nõutada, kus olid need kaupmehed,
kes keelatud ajal venelastega kaubit-
sesid.

Kaugist pääsenud venelaste üli-
anduvine toimus Narvas 7. aug. 1422²⁰.
Ent kuhtus hausalimade lootus,
et koke selle järele meenud kauba-
damine Venemaa, kuna venela-
sed nõudsid rööpitud kaupade,
uskhatt raha tagasiandmist²¹. Alles
sis, kui Tallinn Lünebeki ülesandl
kinnitas, et ta äraröötnud raha aseme-
le annab me, tekkis võimalus uusiks

lätirääkimiisiks²². 1423. a. jaanuaris sõitsid Tallinna, Tartu ja Riia saadikud Noogorodi. Siin loovduti üksteisele vastastikkõik minevikus - elusinused. Lätirääkimised nägid heituvad ja saadikud valmistusid juba ärasõidule, kuni viimaks 8. rebr. kaubalepingu musti alla kirjutati²³. Kaubavahetus võis kaheaastase sisaku järel musti alata. - Loola valjaveo fee-
lu olid maahärrad tühistanud juba eelmise aasta ja-
koopäeval²⁴.

1423. a. mais tulid Narva jõkke ootamatult 4 rootsi laeva ja viisid ära ühe kaubalaeva, mille laadungites oli 20 säilitist ottri. Kui norjalased rõõvõlitle järel kihutasid, jät-
sid need laeva maha viies karp, toiduaineid ja laavarüüsti
murega kaasa²⁵.

11. Narva saab kaubandusliku pitsati ja kaaluõigluse ning avaldab soovi saada Hansa liikmeks.

juulis 1424. a. teatas Visby